

Vámpírokról szóló dokumentumok a Habsburg Birodalomban a 18. században

Készítette:

Szövérfy Kincső Virág

Témavezető: Dr. Bibor Máté János

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK
Könyvtár-és Információtudományi Intézet

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	1
2. A felvilágosodás szörnye.....	2
2.1. A vámpír eredete.....	2
2.2. Az orvostudomány és a lidérces testek.....	5
2.3. Az egyház és a feltámadó holtak.....	6
2.4. A politika és a vérszívók.....	8
2.5. A folyóiratok szerepe a vámpír történetek elterjedésében.....	9
3. A Habsburg Birodalom és a vámpírok.....	11
3.1. A felvilágosodás és a természetfeletti kapcsolata.....	11
3.2. A 18. századi vámpír pánik.....	12
4. Dokumentumok.....	14
4.1. A Habsburg Birodalom vámpírjai.....	14
4.1.1. Augustin Calmet.....	15
4.1.2. Köleséri Sámuel.....	16
4.1.3. Bél Mátyás.....	16
4.1.4. Bodó Mátyás.....	17
4.1.5. Wespriemi István.....	18
4.1.6. Rác Sámuel.....	18
4.2. Rémhírek és a tudományos viták folyóiratokban.....	19
4.2.1. Mercure Galant.....	19
4.2.2. Wienerisches Diarium.....	20
4.2.3. Berlinisches privilegirte Zeitung.....	21
4.2.4. Magyar Hírmondó.....	21
4.2.5. commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis...22	
4.3. Georg Tallar: Visum Repertum Anatomico-Chyurgicum (1756).....	23
4.4. Horváth Ferenc: Historia Vampirorum, Qui in Silesia Anno 1755 Fuisse Credebantur (1759).....	26
4.5. Gerard van Swieten: Vampyrismus (1768).....	27
5. Összefoglalás.....	28
Absztrakt.....	30
Felhasznált irodalom.....	31

1. Bevezetés

A vámpír az egyik legikonikusabb szörny a nyugati kultúrában. A 19. századi gótikus regényektől a klasszikus Universal és Hammer filmeken át a szuperhősként és romantikus főszereplőként való újjáéledéséig, a vámpír az elmúlt évszázadok során sok arcot öltött. Sőt, az emberiség kezdete óta a különféle vérszívó lények a világ minden táján megjelennek a mitológiában és a népi hagyományban: Európában az ókori görög lamia újszülötteleket ölt; Afrikában a zulu *impundulu* madár képben jelenik meg és vihart hoz; Ázsiában a kínai *jiangshi*, azaz sírjából kikelt halott támad az élőkre, és a fülöp-szigeteki alakváltó *aswang* jelent veszélyt; Közép-Amerikában pedig a navatl *teyollohcuani* eszik szíveket. De a 21. században is kialakulnak új hiedelmek, mint például a puerto ricoi *chupacabra*, aki a kecskék vérért issza.

A ma is ismert vámpír jellegzetes vonásai azonban a 18. században rajzolódtak ki, főként a Habsburg Birodalom területén. A kelet-európai eredetre visszavezethető szörny és rokonai már régóta terrorizálták a lakosságot a kontinensen, de ebben a században, az 1725 és 1732 közötti vámpír pániknak köszönhetően világszerte ismertté váltak. Ahhoz, hogy a szörny híre elterjedjen, és hogy a rém ma is uralkodni tudjon az emberek képzeletén, nagyban hozzájárultak a korabeli folyóiratok. Európa szerte jelentek meg a különböző cikkek, levelek és beszámolók. A folyóiratoknak köszönhetően a nyugati világ nyakába is belemélyesztette fogát a szörnyeteg, mely Polidori-t, Stroker-t és Le Fanu-t is megihlette.

Ugyanakkor a vámpír nem csak az irodalomban, hanem a filozófiában, teológiában, politikában és az orvostudományi vitákban is felbukkant. A 18. században, a felvilágosodás korszakának közepén prominensé váló szörny a Habsburg Birodalmat igazgatóknak; a római katolikus, protestáns és ortodox teológusoknak, egyházi vezetőknek; a felvilágosult filozófusoknak és az orvosoknak és tudósoknak egyaránt fejtörést okozott. Az így létrejött rendeletek, jogszabályok, jelentések, periratok, teológiai és orvosi viták, tudományos szövegek, disszertációk mind tovább formálták a vámpír alakját. Az elhíresült tudományos szövegek mellett pedig a folyóiratok, melyek a rémhíreket, vitákat közölték szórakoztatás, kutatás és politikai hadviselés céljával, hozzájárultak ahhoz, hogy a mai napig kísérteni tud minket a vámpír.

A dolgozatban azt kívánom bemutatni a Habsburg Birodalom területéhez köthető műveken keresztül, hogy a korabeli politikai, jogi, filozófiai, teológiai is tudományos kontextus és a folyóirat-típusok fejlődése hogyan határozta meg a vámpírokról szóló 18. századi nyomtatványok létrejöttét. Továbbá azt, hogy hogyan és miért terjedt el ez az egyedi,

helyi sajátosságokkal rendelkező hiedelem az egész világon az ekkor keletkezett dokumentumoknak köszönhetően. Ehhez elsőként meg kell határozni, hogy mi is pontosan a vámpír, hiszen ebből derül ki, hogy miért pont a 18. században és nem előbb, illetve nem később alakultak ki a róla szóló dokumentumok. Majd pedig a további kontextusokat is szükséges megismerni, melyek ahhoz vezettek, hogy a korszakban létrejöhessenek ezek a nyomtatványok. Végül pedig olyan dokumentumok kerülnek bemutatásra, melyek illusztrálják ezeket a folyamatokat.

2. A felvilágosodás szörnye

A vámpírok különleges helyet foglalnak el a szörnyek panteonjában, hiszen a ma ismert vérszívó „csak” a 18. században vált igazán jelentőssé. A korszakban, amelyben megszületett a modern vámpír, a felvilágosodás értékei uralták a gondolkodást, mely hatással volt a rém megítélésére is. Így, amikor az állami vezetők, tudósok és filozófusok találkoztak a vámpírral és a hozzá kapcsolódó népi hiedelmekkel, azonnal megpróbálták a racionális gondolkodás keretein belül értelmezni.

A szörny azért okozott kihívást a gondolkodóknak, mert nem csak az emberek képzeletében létezett, hanem más lényekkel ellentétben a fizikai térben is. (Keyworth, 2006) A rém „áldozatai” valódi tüneteket produkáltak, a vámpírnak vélt holttestek nem indultak bomlásnak és friss vér folyt a szájukból. Ezeket a testeket orvosok, teológusok gyakran megvizsgálták, kutatásaikat pedig publikálták, ezzel meghatározva a róluk kialakított képet, így létrehozva a felvilágosodás szörnyét. (Groom, 2018) Fontos kiemelni, hogy a tudósok sosem azt vizsgálták, hogy a vámpír létező lény-e vagy sem, hanem arra próbáltak meg magyarázatot találni, hogy a rém tevékenységének tulajdonított valós jelenségeket (pl. járványok, holttestek állapota, rémálmok) mi okozza. Ezen szövegek hatására az ősi folklór vámpír alakja modern és racionális világban született újjá. (Groom, 2018) Éppen emiatt csak ebben a kontextusban lehet értelmezni és elemezni a vámpírt (Groom, 2018) és a róla készült dokumentumok tartalmát és azok keletkezéseinek körülményeit.

2.1. A vámpír eredete

A vámpír szó eredetét nehéz meghatározni, az azonban biztos, hogy a használata Európában a 18. században terjedt el. (Magyar, 2002) Egyesek szerint a vámpír lehet görög, héber, török vagy magyar kifejezés (Wilson, 1985), míg mások szerint lengyel, litván vagy

orosz eredetű a szó. (Groom, 2018) A litván gyökereket gyanítók szerint *wepti* vagy *vampi* ‘inni’ igéből jött létre, de a török *uber* azaz boszorkány (Groom, 2018) vagy egy görög, szintén ‘inni’-t jelentő szóból is kialakulhatott. (Wilson, 1985) Azonban a görögök a vámpírhoz hasonló lényüket, *vrykolakas*-nak nevezték. (Bohn, 2019) A legelfogadottabb verzió szerint azonban, csakúgy, mint a szörny maga, szláv eredetű és az *upir* szóból származik, mellyel a szláv népek is a vérszívó rémre utaltak. (Cooper, 2005)

A szó nyugat-európai elterjedésében szerepet játszottak a folyóiratok és a tudományos érdeklődés a téma iránt. Gabriel Rzazynsky *Historia naturalis curiosa regni Poloniae* (1721) című értekezésében a lengyel *upir* szót használja, amikor a 17. századi kelet-európai vámpírokról ír. (Wilson, 1985) A *Mercure Galant* francia folyóirat már 1693 és 1694 között is beszámolt az orosz és lengyel vámpírokról, illetve az 1737-es *Lettres Juives*, mely a kislovai esetekkel is foglalkozik, szintén szerepet játszott a szó ismertté válásában a franciák számára. (Wilson, 1985) A *Mercure Galant*-ban az *oupire* (Keyworth, 2006) illetve az *upierz* lengyel és a *striges* (Wilson, 1985) latin szót is használják, tehát ekkor még nem egységesedik az elnevezés. A német nyelvterületeken szintén az olyan folyóiratok, mint a *Wienerisches Diarium* (Bécs, 1725) és a *Commercium Litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis incrementum institutum* (Nürnberg 1732) tudományos szaklap, illetve az esetekről és a vizsgálatokról szóló dokumentumok terjesztették el a kifejezést. (Wilson, 1985) Mindemellett mindkét területen disszertációk és tanulmányok készültek a témában. Az olyan orvosokat, mint Rác Sámuel és az olyan teológusokat, mint Augustin Calmet foglalkoztatta a vámpír kérdése. A vámpír (olaszul *vampiro*) szó olasz nyelvterületen Giuseppe Davanzati *Dissertazione sopra i vampiri* 1789-es tanulmányában szerepel először. (Wilson, 1985) A *magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (1976) harmadik kötete szerint a magyar nyelvbe német újságok közvetítésével került be a szó. (Benkő, 1976)

A Habsburg Birodalom területén élő népek számos különböző vérszívóban hittek. A román *strigoi* például egy halott boszorkány démoni lelke, a szerb *vukodlak* pedig a vérfarkashoz hasonló alakváltó szörny, (Mézes, 2014) de a szláv romák szerint a karácsony utánig tartogatott tök vámpírrá válik a kamrában. (Groom, 2018) A *lúdvérc* vagy *lidérc* hasonló szerepet tölt be a magyar néphiedelemben. Ennek a lények sok különböző verziója van, legelterjedtebb alakja szerint azonban a lúdvérc, egy *succubus*-hoz hasonló teremtmény, aki ugyan teljesíti tulajdonosa kívánságait, de cserébe annak a vérét szívja. (Róheim, 1925) A lúdvérc gazdája mellkasára ül, innen ered a *lidércnyomás* kifejezés is. Az észak-kelet magyarországi szláv népeknél megjelenő *nora* vagy *mora* is hasonlóképpen az ember mellére

ül éjjel, hogy vért szívjon. Sokszor macska képében jelenik meg, de lehet teljesen láthatatlan vagy meztelen kis ember is. (Dömötör, 1981)

Az úgynevezett *csámcsogó holtak* (latinul *masticatio mortuorum*, németül *schmatzen* vagy *fressen der Toten* (Mézes, 2014) vagy *Nachzehrer* (Bohn, 2019) is kapcsolódnak a vámpírokhoz, viselkedésükben sok a hasonlóság. A német hiedelem szerint egyes holtak felélednek koporsójukban és éheznek, ezért pedig saját testüket vagy a ruhájukat kezdik el rágni. (Magyar, 2002) De a csámcsogó halott nem csak magára, hanem a családjára és a közösségre is veszélyes lehet. A visszatérő rokon terrorizálja az élőket és járványt terjeszt. (Magyar, 2002) Az emberek ezzel próbálták megmagyarázni a különös hangokat, melyeket a test a bomlás során kiad. A cseh vagy morva *magia posthuma*, a „*halál utáni rontás*” pedig olyan halottakra utal, akiknek a lelkük jár vissza az élők közé. (Mézes, 2014)

Azonban a vámpír különbözik minden más, a térség népeinek hiedelmeiben jelenlévő vérszívó rémtől és élőhalottól. A szörny ma is ismert karakterjegyei főként a szláv és a román népesség hiedelemvilágában alakultak ki. (Groom, 2018) E szerint a vámpír egy olyan feltámadt halott, amely visszatér sírjából, hogy éjjel a családtagjait és a közösséget kínozza. A rém áldozatai vérét issza, álmukban a mellkasukra ül, végez a haszonállatokkal, járványt terjeszt. A megharapott emberek betegek lesznek és meghalnak. A vámpír elpusztítására többféle módszer is létezik. Általában ez a hulla kiásását, lefejezését, szíven szúrását jelenti, gyakran ezután a testet el is égetik, a hamut pedig szétszórják. (Klaniczay, 1987) A „megharapott”, fertőzött személyt a gyógyulás érdekében az élőhalott vérével kenték be vagy egyszerűen elfogyasztották azt. Azt, hogy egy kiásott hulla valóban vámpír, az bizonyítja, hogy pirosposzgás az arca, kövérebb mint életében, és friss vér folyik testnyílásaiból. A szláv területeken már a 14. századtól kezdve felbukkan a hiedelem, de egészen a 20. századig hallani vélt esetekről. (Magyar, 1999)

A vámpír elválík a korábbi vérszívóktól, mivel nem démoni lény, hanem egy feltámadt halott (Groom, 2018), és különbözik a többi élőhalottól, mert kizárólag az áldozatok vérével táplálkozik. (Keyworth, 2006) Továbbá azt is fontos figyelembe venni, hogy a vámpír fizikai léte kiemelt szerepet játszott abban, hogy egyedi szörnnyé váljon. A korszakban a vámpírt, mint létező betegséget vizsgálták, és csak másodsorban tekintettek rá fantasztikus lényként. (Bräunlein, 2012) A tudósok nem hitték, hogy valóban egy természetfeletti lény okozza a tüneteket, de a szimptómák vitathatatlanul léteztek, így magyarázattal akartak szolgálni rájuk.

2.2. Az orvostudomány és a lidérces testek

A 17–18. században a racionalizmus elterjedésének és a természettudományok fejlődésének köszönhetően sok olyan kémiai és fizikai jelenségre, melyek az embereket korábban megrémítették, a kutatók és gondolkodók tudományos magyarázattal tudtak szolgálni. Ahogy azt például a csámcsogó holtak esetében is láthattuk, a legtöbb hiedelem alapja valamilyen természeti jelenségre vezethető vissza, amit az emberek nem tudtak értelmezni, ezért a képzeletük rémisztő szörnyet kreált belőle. Most azonban a században megjelent az igény arra, hogy mindennek racionális magyarázatot keresnek a tudósok. A felvilágosodás hiedelemellenes fellépésében pedig ezek a tudományos munkák nagy szerepet játszottak.

A korszakban az orvostudománytól azonban nem álltak távol a természetfeletti gyógymódok sem. Anton Franz Mesmer (1734–1815) állati magnetizmussal azaz delejezéssel kísérletezett, hipnózisos technikákkal igyekezett meggyógyítani betegeit. (Miskolczy, 2016) Egyesek pedig a múmiákból készült poroknak tulajdonítottak gyógyító erőt. A *magnetism mumialis* hívei egyiptomi múmiákat őröltek meg, de a kivégzett halálraítéltek véré is felhasználták keverékeikhez. Utóbbi annyira gyakori volt, hogy a hóhérok árulták is az áldozatok véré. (Gordon-Grube, 1988) Továbbá a vérátömlesztéssel való kísérletezés is elkezdődött már. Egy híres eset szerint Arthur Coga, akinek egy bárány véré adták, napok múlva egy levelet írt az orvosokhoz és azt állította, úgy érzi, elkezdett birkává változni. (Groom, 2018) A vámpír alakjában a természetfeletti és a fizikai, tudomány által megközelíthető jellemzők ugyanúgy megtalálhatóak voltak, vére fertőzött volt és új lényvé formálódott át, teste egyszerre volt élő és halott. (Groom, 2018) Éppen ezért nem meglepő, hogy az orvosokat érdekelte a vérszívó, de a korszak más sajátosságai is a rém felé irányították a tudósokat.

A most is ismert vámpír jellegzetes jegyeinek létrejötte szorosan összefügg azzal, hogy a korabeli orvosok megvizsgálták, felboncolták a testeket. (Groom, 2018) A vámpírnak vélt hullák nem indulnak bomlásnak, tele voltak friss vérrel és járványt terjesztettek. Ezek a furcsaságok mind érdekelték a fejlődő tudományágot. A vámpírok, a korábbi vérszívó szellemekkel és démonokkal ellentétben, fizikai testtel rendelkeztek, így a tudósok analizálni tudták őket. A német kutatókat azért is érdekelte különösen ekkor ez a lény, mert az orvostudományban két ellentétes nézeteket valló iskola, a *kemiatría* és az *animizmus* volt jellemző. Az animizmusban hívők szerint a testet a lélek (*anima*) élteti, így a halál után már nem lehet megfigyelni semmilyen testműködést. Így a kemiatristák vámpírnak tekintett

holtestek változásaival tudták cáfolni az animisták tanait, míg az animisták szintén magyarázatokat akartak találni a kérdésre. (Magyar, 1999)

Ezt a különleges, szörnyekről kialakult orvosi vitát az emberek a tudományos szaklapokban is nyomon követhették. Az olyan folyóiratokban, mint például a *Commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis*, folyamatosan beszámoltak a vérszívókról. Továbbá számos tanulmány és disszertáció készült a szörnyekről, köztük sokat a szaklapok is közzétettek. A szerzők különböző magyarázatokat találtak arra, hogy mi okozza a vámpírnak tulajdonított járványokat, és hogy a „vámpír” teste, miért különbözik más halottakétól. Volt, aki a pestissel kapcsolta össze őket, de Johann Georg Heinrich Kramer a kórt kolerának tartotta, (Magyar, 1999) Georg Tallar szerint pedig a Temesi Bánságban azért sújtja különös kór a románokat, mert az intenzív böjtölés során legyengülnek, és nem megfelelő az étkezésük, továbbá a rossz levegő is megbetegíti őket. (Magyar, 2021)

A tudományos párbeszéd főleg 1732 és 1756 között zajlott, ekkor rengeteg mű született a témában, melyek közül sok *hungarus* vonatkozású, (Magyar, 1999) azonban részben azért, mert a két nézet, azaz a *kemiatria* és az *animizmus* közötti konfliktus is feloldódott, a vámpír vitáknak is vége szakadt. (Magyar, 1999)

2.3. Az egyház és a feltámadó holtak

A különböző keresztény egyházaknak szintén gondot okoztak a vérszívók, egyrészt a mindennapok szintjén, mivel ahol elterjedt volt a vámpír hit, el kellett dönten, hogy mit tegyenek ez ügyben; másrészt pedig a teológusok körében is, akik megpróbálták beazonosítani a jelenség eredetét.

Erdélyben az ortodox román egyház papjai részt vettek a vámpír elpusztításához szükséges rituálékban, sőt előnyt is kovácsoltak belőle. A vámpírnak bélyegzett halottakkal ugyanis igazolni tudták, hogy a bűnösök és a kiközösítettek lelkét nem fogadja be a temető szent földje. (Bohn, 2019) Az ortodox egyház egyértelműen asszisztált a hullák kiásásához és bátorította a vámpír hitet. Ezért a Habsburg Birodalomban az 1755-ös vámpírok létezését tagadó rendelet után három évtizeddel, 1784-ben újabb rendelet született, mely az ortodox papokat szólítja fel arra, hogy lépjenek fel a hiedelem ellen. (Magyar, 1999)

Azonban a római katolikus egyházat is különösen érdekelték a vámpírok. (Groom, 2018) A vámpír karakterjegyei hasonlítanak számos általuk is elfogadott természetfeletti jelenségre. Jézus testét és véréát ajánlja arra, hogy követői – kenyér és bor képében – magukhoz vegyék, és három nap múlva feltámad sírjából; a szentek teste nem indul

bohlárnak (Bohn, 2019); a szellemeket pedig megváltást kereső vagy útmutatást nyújtó lelkeknek tartották, akik visszatértek a földre a purgatóriumból. (Groom, 2018) A szellemekkel való kommunikáció is létezett. A 17–18. században sok szellemtörténetről hallani, mely során a kísértet égő kézlenyomatot hagyott tárgyakon és falakon, ezzel igazolva létezését. (Tóth, 2009) A középkorban már megjelentek a visszatérő halottak is ('*revenants*'), melyeket az egyház szintén a purgatóriumban sínylődő lelkeknek tartott. (Bohn, 2019) Ezek az esetek azért voltak fontosak, mert a purgatórium létezését bizonyították, a vámpír azonban kilógott a sorból.

A vámpírok – a szellemekkel ellentétben – fizikai testtel rendelkeztek és kimondottan ártottak az embereknek. (Groom, 2018) Lehetne akkor az ördög műveként értelmezni őket, de a teológusok szerint az Sztán nem képes a halottak feltámasztására. (Groom, 2018) Augustin Calmet (1672–1757), bencés szerzetes és teológus írta meg az egyik legjelentősebb vámpírokkal kapcsolatos művet, mely nem csak az egyházra volt nagy hatással. Sok más tanulmány, köztük természettudományosak is, az ő műveit idézték. A másik jelentős katolikus szerző Giuseppe Davanzati (1665–1755), Trani püspöke volt, aki *Dissertazione sopra i vampiri* címmel írt a vérszívókról. Davanzati nem csak saját érdeklődésből foglalkozott a témával, a katolikus egyház bízta meg, hogy nézzen utána az ügynek. (Hallab, 2009) Első kézből kapott információt is felhasználta: Schrattenbach olmützi (olomuoci) püspök informálta a morva- és magyarországi vámpírokról. (Klaniczay, 1987) A tudományos, racionális megközelítés az egyháznál is igényné vált, ez Davanzati és Calmet-nál egyaránt megfigyelhető. (Groom, 2018) Végül, 1743-ban XIV. Benedek pápa a *De servorum Dei beatificatione* című művében egy külön fejezetet szentelt a vámpíroknak, melyben leszögezi, hogy a szörnyek nem léteznek.

A protestáns gondolkodók ezzel szemben nem igen foglalkoztak a vámpír kérdéssel. (Groom, 2018) A szellemekhez és természetfeletti lényekhez más volt a hozzáállás, mint a katolikusoknál. A szellemek szerintük vagy a pokolból vagy a mennyből érkeztek azért, hogy kárt tegyenek vagy hogy segítséget nyújtsanak az élőknek, és démoni, illetve angyali tevékenységnek számítottak. (Groom, 2018) A visszatérő holtakat ('*revenants*') démoni megszállásnak vagy a Sztán által okozott hallucinációnak gondolták. (Bohn, 2019) A katolikusokat, akik bármilyen szinten próbálták megmagyarázni, hogy a vámpír jelenség mi is lehet a vallási kontextuson belül, babonásnak tartották, annak ellenére, hogy a katolikus gondolkodók sem fogadták el a vámpírok létezését, csak a saját vallási kontextusukon belül akarták értelmezni a lények tulajdonított jelenségeket. (Groom, 2018) Ennek ellenére Michael Ranft (1700–1774) evangélikus lelkész ezen vérszívókról írt műveivel vált híressé. A

szerző a csámcsogó holtakkal foglalkozott, mely a német nyelvterületeken elterjedt hiedelem volt, de megemlítette a Habsburg Birodalom eseteit is. Ranft felhasználta Johann Frombald kislovai jelentését és Johann Flückinger, katonaoorvos medvedai *Visum et Reprtum*-át is. (Mézes, 2020)

2.4. A politika és a vérszívók

A vámpír alakja jelentős szerepet töltött be a korszak politikai életében is. A holttestek kiásása és a rituálék elvégzésének engedélyezése jogi probléma volt, illetve számos rendelet is született velük kapcsolatban. A Habsburg Birodalomban a pusztító járványok ellen való fellépés, a babonaellenes törvények és a határvidékek biztosításának problémái is mind a vérszívók tevékenységével köthetők össze. A dokumentumok létrejöttében fontos szerepet játszott a Birodalom szerveinek működése, hiszen a jelentések, rendeletek és tanulmányok sokszor ezek mentén jöttek létre. Mária Terézia a vizsgálatokkal orvosokat, szakértőket bízott meg, akik később tanulmányokat is írtak a témában. A különböző szervezetek jelententést kellett tenniük feljebbvalóiknak és az udvar a rendeletek mellett értekezéseket, rölapokat küldött szét, hogy álláspontját és követelményeit minél jobban el tudja terjeszteni.

Nyugatra érve azonban a vámpírok jelentősége megváltozott, hamar politikai metaforává vált. Az olyan korabeli gondolkodók, mint Voltaire és Mirabeau szerint az igazi vérszívók az adóbehajtók és kereskedők, akik kihasználják a szegényebb rétegeket. (Klaniczay, 1987) Voltaire többször is kifigurázta azokat, akik bármilyen hitelt adtak a természetfeletti lényekről szóló históriáknak. (Groom, 2018) A *Questions sur l'Encyclopédie*-ben (1772) a szócikk hangvétele szarkasztikus (Klaniczay, 1987), és más személyek mellett Augustin Calmet-t sem kímélte álláspontja miatt. (Voltaire, 1768–1777) Azonban Voltaire csúsztat: Calmet csak az Isten által végrehajtott feltámadást ismeri el, a vámpírokat nem. (Miskolczy, 2016)

Nem sokkal később Magyarországon is, Tessedik Sámuel *A parasztember Magyarországon mitsoda és mi lehetne...* (Pécs, 1786) című művében vámpírokként hivatkozik a gazdag parasztszámra és adószedőkre. (Klaniczay, 1987) A *Marseilles* 1794-es, Verseghy Ferenc által készített magyar fordításának (Klaniczay, 1987) egy részlete pedig így hangzik: „*A vérszopó tyrannusfajzat / melledre szegzi fegyverét / s véredbe mártja rút kezét / ha szolgálatra nem hurczolhat. / Fegyverre bajnokok, / levante magzatok! / Rontsunk, rontsunk / e vérszomjúkra, / szabdaljuk halmokra!*”. (Verseggy, 1794)

A vámpír továbbá bűnbakként és az etnikai, illetve vallási ellentétek reprezentálásaként is értelmezhető. (Bohn, 2019) A vámpír kelet és nyugat ellentét jelképezi, ehhez hozzáadódik az ortodox és katolikus egyház ellentéte is. Konstantin Jakubovic ortodox vallású szerb katona volt, de katolikus temetőben hantolták el, így vámpírként tért vissza, a föld nem fogadta be testét. (Bohn, 2019) Georg Tallar jelentésében arról számol be, hogy a Báságban a vámpír csak az románokat támadja meg, az ott lévő németek, sőt a rácok (szerbek) sem betegednek meg. Az Oszmán Birodalom hatalma alól felszabadított területeket elmaradottnak és civilizálatlanok látták, és a minden babonát kiirtani kívánó felvilágosult gondolkodásnak kedvezett ez a narratíva. (Bohn, 2019) A vámpír hiedelmek, a boszorkányüldözésekkel ellentétben, melyek nyugatról haladtak keletre, keletről származtak és csak ezután jutottak el nyugati vidékekre. (Klaniczay, 1987) Ezért is volt jelentős, amikor a Habsburg Birodalom központjához közel csapott le a „vérszívó”.

2.5. A folyóiratok szerepe a vámpír történetek elterjedésében

A 17. és 18. században kialakult modern postahálózatnak köszönhetően Európa szerte a levelek és folyóiratok terjesztése könnyebbé és gyorsabbá vált. (Raymond, & Moxham, 2016) Például 1713-ban bécsi eseményekről szóló hírek már 16 nappal később megjelennek a Nápolyi lapokban. (Schobesberger, et al., 2016) A Habsburg Birodalom területén még a 15. században kialakult állami postaszolgálatot, a *Kaiser Reichpost*-ot a 16. századtól kezdve már az államon kívül a magánszemélyek, kereskedők és városok is használhatták. (Schobesberger et al., 2016) Ugyan a 18. századra a Birodalom bizonyos területein más postaszervezetek is létrejöttek, 1746-ban az állam helyreállította a *Kaiser Reichpost* monopóliumát. Továbbá a Birodalom fejlett adminisztrációs hálózattal is rendelkezett, mely biztosította, hogy a központba eljussanak a hírek az állam távolabbi részeiről is. (Schobesberger, et al., 2016)

A 17–18. században Európa szerte már jelentősen elterjedtek a folyóiratok és hírlapok különböző típusai, így sokkal szélesebb körben olvastak az emberek. (Munck, 2010) Megjelentek például a morális hetilapok, amelyekben a szerkesztők saját megjegyzésekkel látták el a híreket. Ezek a cikkek gyakran nevelő, ismeretterjesztő célzatúak voltak, ezért a természettudományos jellegű témák is az emberek számára érthető módon voltak megfogalmazva. Így ezek a lapok jól beilleszkedtek a felvilágosodás által képviselt eszmékbe. (Kókay, 1979) A folyóiratokban és a hírlapokban a 18. századra a cikkekhez fűzött kommentár és értékelő jelleg szintén általánossá vált. (Kókay, 1979) A vámpírtörténetek nyomtatásban való megjelenéséhez az is hozzájárult, hogy a 17. századtól elterjedtek a

tudományos folyóiratok. Mivel a vámpírokkal számos orvos és tudós is foglalkozott, így orvosi szaklapokban is megjelentek tanulmányok, hírek és hosszú tudományos viták is a témában.

A 18. században Európa szerte számos folyóiratban megjelentek a vámpírokkal kapcsolatos történetek a szemtanúknak a szerkesztőségbe beküldött (és a periodikában leközölt) leveleiben, de a Habsburg Birodalom tisztviselőinek hivatalos jelentései is felbukkantak a lapokban. A Habsburg Birodalmon belül az olyan újságok, mint a *Wienerisches Diarium* (Bécs, 1725) és a *Magyar Hírmondó* (Pozsony, 1780) számos természetfeletti eseményről számoltak be. De más európai országokban szintén elterjedtek a rémhírek: a *Mercure Galant* (Párizs, 1693–694), a *Berlinische privilegirte Zeitung* vagy köznyelven *Vossische Zeitung* (Berlin, 1755), a *Hamburgische Correspondenz* (Hamburg), a *Glaneur Hollandois* (Hollandia) és a *Le Glaneur historique* (Hága, 1732) mind írtak vámpírokról.

A szórakoztatás és borzongatás céljával megjelent cikkek mellett a tudósok is felfigyeltek a vérszívókra, így a tudományos lapok beszámoltak a vámpírokról. Számos disszertáció és tanulmány jelent meg újságokban, és sok szemtanú küldött be leveleket a lapoknak. Az olyan tudományos folyóiratokban, mint a *Commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis* (Bécs, Nürnberg, 1755), a *Sammlung von Natur- und Medicin- wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten* (Lipcse, 1726) és a *Miscellanea physico-medico-mathematica* (Erfurt, 1728), tudományos vita alakult ki, de az újságokat politikai hadviselésre és ideológiák terjesztésére is felhasználták az államok vezetői.

A különböző folyóiratok jelentős szerepet játszanak a vámpír alakjának elterjedésében, mert bennük jelentek meg a róluk szóló történetek, hivatalos jelentések, tanulmányok, viták. Továbbá azért is fontosak mert a az összes további tanulmány és szöveg mind ezekre a hírekre hivatkozik. Ugyan akadnak olyan szövegek is, mint például Georg Tallar *Visum repertum*-a, melyben a szerző saját tapasztalatait és kutatásait írja le, a legtöbb mű beszámolókra hagyatkozik. Még Tallar művében is érezhető az elterjedt történetek hatása, hiszen a *Wienerisches Diarium* és van Swieten által népszerűvé tett vámpír szót használja, annak ellenére, hogy a nyelvet ismerve tudta, hogy helyiek *moroi*-nak nevezték a lényeket. (Mézes, 2014)

3. A Habsburg Birodalom és a vámpírok

A vizsgált dokumentumok megértéséhez további kontextust nyújt a Habsburg Birodalom 18. századi felépítésének és történelmének ismerete. A vámpírokról szóló szövegek létrehozásában lényeges szerepet játszanak a korszak politikai, gazdasági fejleményei, a Birodalom területi változásai illetve a babonákhoz, hiedelmekhez való viszonyulás az udvarban.

3.1. A felvilágosodás és a természetfeletti kapcsolata

A korszakot uraló filozófiai irányzat, a felvilágosodás, a racionális gondolkodást és az empirikus kutatásokat helyezte előtérbe. Adorno és Horkheimer szerint *„a felvilágosodásnak mindig is az volt a célja, hogy megszabadítsa az embereket a rettegéstől, és úrrá tegye őket [...] programja az volt, hogy föloldja a világot a varázslat alól.”* (Horkheimer & Adorno, 2011, p. 14) A felvilágosodás szerint a hiedelmek teljesen szemben állnak az általa képviselt értékekkel és a félelemből, illetve a túlzott, hamis vallási elképzelésekből erednek. (Miskolczy, 2016) Azonban a 18. században nagy szerep jutott a természetfeletti vel való foglalkozásnak is. (Pósán, 2014) Ahogy azt a korábbi, az orvostudományról és az egyház tevékenységéről szóló fejezetben is láthattuk, az okkultizmus, a démonológia és a furcsa kísérletek mind jelen voltak a korszakban. Ebbe a mágiával kapcsolatos érdeklődésbe pedig tökéletesen beleillik a vámpír is.

A korszakban a Habsburg Birodalmat a felvilágosult abszolutizmus elvei alapján igazgatták. Ez azt jelentette, hogy a felvilágosodás eszméin és egy bürokratikusrendszeren keresztül akarták modernizálni az országot. Ehhez hozzá tartozott többek között az oktatás és az egészségügy fejlesztése is. Mária Terézia sok intézkedést tett annak érdekében, hogy megszüntesse a boszorkánypereket és a vérszívókkal kapcsolatos rituálét. Annak ellenére, hogy a Birodalom a vámpírokat nem fogadta el, a természetfeletti vel való hit a felvilágosodás ellenére része volt a korszaknak, az uralkodónő 1766-os *Lex Caesaro-regia* törvényei szerint is a démoni és mágikus erők külön kategóriát képeznek. (Mézes, 2020)

Az is szerepet játszott a vámpírok ellen való fellépésben, ahogy az állam az egészségügy korszerűsítését irányította. A két fő gondot az embereket megtizedelő járványok és a kiásott hullákon végrehajtott rituálék okozták. A kihantolt testek fejét levágták, szíven szúrták, esetleg el is égették őket. Ugyan az udvar a babonákkal és a hullagyalázással is le akart számolni, de mindez közegészségügyi gondot is jelentett. Főleg, hogy egyes térségekben

a vámpírok elleni védekezés egyik formája szerint a rém, azaz egy holttest vérével kellett bekenni magukat az embereknek. (Tallar, 2021) 1752-ben Oláhcsesztvén, Alsó-Fehér vármegyében, ahol ekkor nagyon magas volt a csecsemőhalandóság, a babákat is darabokra vágtak, szívüket megégették, mivel a helyiek azt gondolták, hogy a keresztleletlenül meghalt gyermekek vérszívó démonként térnek vissza. (Tóth, 2020) 1707-ben Rózsahegyen, II. Rákóczi Ferenc felügyeletével zajlott evangélikus zsinaton ezt a problémát is megtárgyalták. Végül egy határozatban kijelentették, hogy a kiásás és a fejlevágás megengedhetetlen cselekedet, mert a vámpír csak „*az ördög incselkedése*” (Tóth, 2020), és inkább az imádság lehet ilyen helyzetben segítségükre. A Habsburg Birodalom egészségügyi fejlesztései ezen problémák visszaszorításában is szerepet játszottak. Az Oszmán Birodalommal határos vidékeket például olyan járványok sújtották, melyeket sok helybéli a vérszívók rontásának tekintett. Az ezen a területen életbelépett intézkedéseket a bécsi központból irányított higiéniai fejlesztések első sikeres példájának tekintették. (Mézes, 2020) Azonban a vámpírokkal azért is fel kellett venni a harcot, mert tevékenységük komoly politikai és gazdasági következményekkel is járt.

3.2. A 18. századi vámpír pánik

A boszorkányüldözések vége után a vámpír foglalta el azt a helyet, melyet addig az ördöggel paktáló, átkot szóró emberek töltöttek be. (Klaniczay, 1987) Bár a magyar területeken Európa többi részéhez képest megkésve, a boszorkányperek harmadik szakasza a 18. század első felében zajlott le. Ugyan sokan ellene voltak a boszorkányüldözés teljes betiltásának (köztük Batthyány Lajos is), az uralkodónő 1766-ban hozott rendelete szerint véget kell vetni az üldözéseknek. (Klaniczay, 1987) Ezzel párhuzamosan zajlott a vámpírokkal való és a kihantolt testeken végzett rituálék elleni hadakozás. A vérszívók azonban a felvilágosult gondolkodásnak kevésbé mondtak ellen és átformálták a mágikus világról való addigi elképzeléseket. (Klaniczay, 1987)

A nagy „vámpír hisztéria” időszaka nagyjából 1725 és 1732 közé tehető, de előtte és utána is találkozhatunk meghatározó esetekkel az államban. (Magyar, 2003) A kontinensen a lények máshol is felbukkannak: Thomas M. Bohn azokat az európai vidékeket, ahol a vérszívók garázdálkodtak „*vámpír övnek*” nevezi, mivel egy nagyjából összefüggő térséget alkotnak. (Bohn, 2019) A Habsburg Birodalomban a vámpír pánik főként két területet érintett jelentősen: északon Morvaországot és Sziléziát, délen pedig a Temesi Bánságot és Erdélyt. Mindkét térség fontos volt politikai szempontból, hiszen határvidékekről volt szó. A

Habsburg Birodalom területi változása az egyik leglényegesebb elem abban, hogy a korszakban a vámpírokról rengeteg nyomtatvány készült. Az osztrák örökösödési háború első szakasza 1740 és 1742 között zajlott, és a berlini békével zárult, melynek során Szilézia egy rész Habsburg uralom alá került, míg nagyobb része a Porosz Királyságé lett. Az Oszmán Birodalomtól pedig a Temesi Bánságot szerezte meg a Habsburg Birodalom. Továbbá 1718 és 1739 között a Szerb Királyság (Habsburg Szerbia) is a területéhez tartozott, ahol szintén akadtak vámpírok. Az új igazgatásnak ekkor szembesülnie kellett az ottani helyzettel és a falvakban élők hiedelmeivel. A felvilágosult városi, polgári környezetből érkező tisztviselők és katonák, akiket ezekre a területekre küldtek ki, számukra addig ismeretlen hiedelmekkel találkoztak. (Magyar, 1999) A Birodalom babonaellenes felfogása szerint a boszorkányüldözéseknek és más mágikus tevékenységeknek, mint a jóslásnak véget kellett vetni. Ugyanakkor a vámpír valódi fenyegetést is jelentett: a járványok, melyeket nekik tulajdonítottak, sok halállal jártak. A Temesi Bánság falvaiban lezajlott vámpíresetek nem csak azért jelentettek gondot a Birodalomnak, mert határvidékről volt szó, és biztosítani kellett a területet. Rendkívül sokan meghaltak a környező falvakban, melyek lakosai feltehetőleg a közeli ércbányákban dolgoztak. A terület fontosságát mutatja, hogy 1778-ig Bécsből kormányozták a területet, és nem magyar fennhatóság alatt volt. (Mézes, 2014)

További gondot okozott, hogy a porosz uralkodó, II. Frigyes politikai hadviselés céljára használta az újságokat (pl. *Vossische Zeitung*), melyek a Habsburg területeken lévő vámpír esetekről jelentettek. (Mézes, 2020) Ezzel tudta igazolni, hogy a területek elmaradottak, az emberek civilizálatlanok és babonások. A két állam közötti ellentétet a területekért folyó harcokon túl a vallási különbségek is erősítették: a Porosz Királyság protestáns volt, míg a Habsburg Birodalom katolikus, a katolikusokat pedig a protestánsok babonásnak tartották. A Sziléziáért folytatott háborúk (1740–1742, 1744–1745, 1756–1763) részévé vált a Habsburg kézen maradt részek sötétségből való megszabadítása is. (Tóth, 2020) Az olyan lapok, mint a *Hamburgische Correspondenz*, *Vossische Zeitung*, illetve holland és francia lapok is mind beszámoltak a vámpírokról, ami gondot jelentett a Birodalomnak. (Magyar, 1999) A Porosz Tudományos Akadémia már korábban vizsgálta a vámpír eseteket. A király tanácsára pedig a vámpírokat hiedelemként könyvelték el. Ezután az Akadémia hivatalos nyilatkozatot adott ki és a *Commercium Litterarium*-nak is írtak az ügyben. (Mézes, 2020)

Mária Terézia azonban nem nyilatkozott, és nem volt hivatalos birodalmi állásfoglalás az egészen 1755-ig. Ebben az évben azonban egy Frei Hermersdorf nevű faluban huszonkilenc vámpírnak vélt holttestet ástak ki, a morvaországi település pedig már nagyon

közel volt az állam központjához. (Mézes, 2014) A *Vossische Zeitung* 1755-ben beszámolt a frei hermersdorfi esetekről a korábban is zajló porosz Habsburg ellenes propaganda részeként. (Mézes, 2014) Mária Terézia két orvosát, Johannes Gasser-t és Christian Vabst-ot küldte a helyszínre, hogy vizsgálják ki az esetet, (Klaniczay, 1987) illetve az uralkodónő orvosa és tanácsadója, Gerard van Swieten is ezért alkotta meg *Vampyrismus* című nagy hatású művét.

4. Dokumentumok

A következő fejezetben azok a dokumentumok kerülnek bemutatásra, melyek a Habsburg Birodalom területén lezajlott vámpír esetekkel kapcsolatosak. Köztük vannak orvostudományi, jogi, teológiai tanulmányok, hivatalos jelentések és újságcikkek az előbbieken felsorolt kontextusok és összefüggések illusztrálására.

4.1. A Habsburg Birodalom vámpírai

A sziléziai és morvaországi, illetve a temesi bánsági eseteket (ebben a két régióban volt a legtöbb vámpír járvány) a tudósok és teológusok is vizsgálni kezdték. A korszakban számos értekezés készült a vérszívókról, ezek pedig röplapokon és újságokon keresztül a tudósokon kívül egy szélesebb közönséghez is eljutottak. (Mézes, 2014) A sziléziai és morvaországi eseteket leíró tanulmányok között jelentősek: Justin Karl Ferdinand von Schertz *Magia Postumana* (Olomouc, 1704), Giuseppe Davanzati *Dissertazione sopra i Vampiri* (Trani, 1739), Augustin Calmet *Traité sur les apparitions des esprits et sur les vampires ou les revenans de Hongrie, de Moravie, &c.* (Párizs, 1746 / 1751) és Gerard van Swieten *Vampyrismus* (Nápoly, 1756 – Augsburg, 1768) című művei; az erdélyi vámpírokat vizsgálók közül pedig Michael Ranfft *De Masticatione Mortuorum exhibens duas exercitationes, quarum prior historico-critica posterior philosophica est* (Lipcse, 1725 / 1728) és *Tractat von dem Kauen und Schmatzen der Todten in Gräbern: Worin die wahre Beschaffenheit derer Hungarischen Vampyrs und Blut-Sauger gezeigt, Auch alle von dieser Materie bißher zum Vorschein gekommene Schrifften recensiret werden* (Lipcse, 1734) című írásai, Giuseppe Davanzati *Dissertazione sopra i Vampiri* (Nápoly, 1774) újabb változata, illetve Georg Tallar *Visum Repertorum* (Temesvár, 1753 / Bécs, 1784) címen kiadott műve. (Mézes, 2020) De számos jogi, történelmi és orvostudományi műben szintén található utalás a vámpírokra.

4.1.1. Augustin Calmet

Az egyik legismertebb mű a témában Augustin Calmet (1672–1757), a kor legjelentősebb vámpírkutatójának, (Tóth, 2020) több kiadásban megjelent értekezése. A francia, bencés szerzetes a *Traité sur les apparitions des esprits et sur les vampires ou les revenans de Hongrie, de Moravie, &c.* című tanulmányban a jólismert morvaországi és sziléziai esetek leírása mellett, Tokajban tanyázó vámpírokról is említést tesz. (Calmet, 1850) Calmet műve más természetfeletti lényekkel, például szellemekkel és angyalokkal is foglalkozik. Miután a szerző minden lehetséges okot felsorolt és minden korabeli vámpírtörténetet megvizsgál, a mű végére arra az álláspontra jut, hogy a vámpírok nem léteznek. (Tóth, 2020) Calmet szerint isteni csodák révén a test feltámadhat és azt is lehetségesnek tartja, hogy démonok olyan illúziót keltenek, mely során a halott teste élőnek tűnik. Illetve azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy a vámpírok vegetatív hullák, akik testét nem hagyta el a lelkük. A szerzetes azt is felveti mint elméleti lehetőséget, hogy Isten büntetése lenne a vámpírizmus, de végül arra következtetése jut, hogy a vérszívó nem más, mint népi hiedelem. Calmet megközelítése empirikus, saját maga azt állítja, hogy mint történész igyekszik megvizsgálni a különböző eseteket. (Morris, 2015)

Calmet szerint tehát ugyan vámpírok nincsenek, a feltámadó testek és lelkek valamilyen formában létezhetnek, de szövege második verziójában (1751) a szerzetes már azt állítja, hogy az ördögi élőhalottak mind csak az emberek képzeletében vannak. (Bräunlein, 2012) Ez a változás valószínűleg annak köszönhető, hogy a pápa is beleszólt a témába. A vámpír jelenség nagyságát mi sem mutatja jobban, mint, hogy 1752-ben a pápa, XIV. Benedek is szükségét érezte annak, hogy nyilatkozzon a szörnyekről. (Klaniczay, 1987) A *De vanitate vampyrorum* című szövegében, mely egy fejezet a szentté avatásról szóló könyvében (*De servorum Dei beatificatione*, 1743), kihirdeti, hogy a vámpírok nem léteznek. (Bräunlein, 2012) A katolikus teológusok, mint Davanzati, Lambertini és a pápa, vissza akarták venni a monopóliumot a halálból való feltámadás felett. (Bräunlein, 2012) A vérszívó fenyegette ezt, mivel, ha elismerik, hogy a vámpír feltámadása az ördög műve, akkor túl nagy erőt tulajdonítanak neki, amelyet addig csak Istennek.

Calmet tanulmánya először 1746-ban, Párizsban jelent meg, majd 1749-ben szintén kiadták, és végül 1751-ben Augsburgban több nyelven, némi változtatással és bővítve megint nyomdába került a dokumentum. (Tóth, 2020) A szerző számos művet és beszámolót felhasznált ahhoz, hogy elkészítse tanulmányát. Többek között említi a *Mercure Galant* folyóiratot is. A *Traité* tartalmazza Jean-Baptiste de Boyer, azaz d'Argens márkí *Lettres*

Juives című művét, de Calmet felhasználta Karl Ferdinand von Schertz, katolikus ügyvéd (Vermeir, 2012) *Magia Postuma* (Olomouc, 1704) című művét is. Erre a dokumentumra sokan utaltak, a szöveget Augustin Calmet tanulmánya tette népszerűvé és végül a korszakban ez vált a legszélesebb körben olvasott művé a témában. (Klaniczay, 1987) Schertz a morva- és a magyarországi határ környékén történt eseményekről írt, ahol már jó régóta élt a feltámadó hullák hiedelme.

4.1.2. Köleséri Sámuel

A konkrétan a vámpírokkal foglalkozó írások mellett számos, a korszakban született orvostudományi tanulmány hivatkozik a vámpírokra, mivel a vérszívók valódi járványokhoz voltak köthetőek. A Habsburg Birodalom területén született értekezések közül kiemelkedő Köleséri Sámuel *Pestis Daciae Anni MDCCIX* (Szeben, 1709) című szövege.

Köleséri Sámuel (1663–1732) orvost, természettudóst, 1717-ben kormányzói titkárrá nevezték ki Nagyszebenben, így a pestis elleni védekezésben nagy szerepet játszott, többek között számos rendelet megalkotásában is részt vett. (Magyar, 2012) A betegséggel kapcsolatban több orvosi művet is írt. A *Pestis Daciae Anni MDCCIX* című, latin nyelven íródott műve „a pestistractatusok akkoriban is már több száz éves hagyományába illeszkedik” (Magyar, 2012), és nem ad sokat hozzá a járványról kialakított tudáshoz, azonban ez a mű az erdélyi vámpírokról szóló legrégebbi dokumentum (Magyar, 2012), és mintegy 20 évvel az 1725–1732-es vámpírpánik előtt készült. (Magyar, 2021) Köleséri ír a pestis és a vérszívókról kialakult hiedelmek kapcsolatáról. A szerző levelezéseiben is szólt a témáról. (Miskolczy, 2016) A vámpírság terjedése is járványszerű: az élőhalott megfertőzi áldozatait, így gyakran ezeket a rémeket okolták a betegség megjelenésével. Köleséri ír kiskeréki és pókfalvai esetekről, és beszámol arról, hogy a helyiek milyen módszerekkel akarták megakadályozni a vámpír-járvány terjedését. (Köleséri, 1709) A szerző szerint az olyan bizonyítékok, mint az, hogy a kiásott vámpír hullája nem indult bomlásnak, és étellel telinek látszik, csak az ördög szemfényvesztése, és nem függ össze a pestissel. (Tóth, 2020)

4.1.3. Bél Mátyás

A vámpírokat megemlíti még Bél Mátyás (1684–1749), evangélikus lelkész és tudós is *Hvngariae antiqvae et novae prodromvs, cvm specimine, qvomodo in singvlis operis partibvs elaborandis, versari constitverit* (Nürnberg, 1723) című történelmi művében. A szerző az

egyik leghíresebb esetről számol be, egy aza akkori magyar-lengyel határon található Lublót kísértő vámpírról. (Klaniczay, 1987) 1718-ban egy Kaszparek nevű kereskedő elloptott valamit egy ügyfelétől, ezután meghalt, de éjjel vámpírként tért vissza a faluba. Meglátogatta feleségét, és más helybelieket is riogatott. A testet végül elpusztították és elégették. Ez az eset annyira ismert volt, hogy Mikszáth Kálmánt is megihlette, aki *Kísértet Lublón* (1892) címmel kisregényt írt, mely eredetileg a *Pesti Hírlap* hasábjain jelent meg, folytatásos formában. Azonban itt Kaszparek nem vámpír, hanem egy álkísértet.

4.1.4. Bodó Mátyás

Bodó Mátyás (1690–1750), ügyvéd és jogakadémiai tanár 1751-es, *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa* (Pozsony) című írásában, mely a mai napig fontos forrásmunka a magyar jogtörténetben (Magyar életrajzi lexikon), a boszorkányok mellett szót ejt a vámpírokról is. A szerző a legfrissebb kortárs műveket felhasználva (Tóth, 2020) a hazai jog irodalmával és saját elképzeléseivel hasonlította össze más külföldi elméletekkel: például Calmet tanulmányát is felhasználta művéhez. (Tóth, 2020) Bodó, ahogy az a korszakban elfogadott volt, a kánonjogból következtetve nem veti el, hogy a gonosz megszállhatja az embereket, és azt sem, hogy ilyenkor testeket el kell égetni. (Tóth, 2020) A mű ugyan tankönyvként funkcionált, de végül nem engedélyezték egyetemi tananyagnak, mert vallási megkülönböztetés miatt nem fogadták el. (Tóth, 2020)

De jogi szempontból mások is megközelítették a témát, hiszen a vámpírnak vélt kiásott és elpusztított hullák jogi problémákat vetettek fel. Morvaországban például az 1720-as és 1730-as években számos „hullaper” is zajlott, ahol a feltámadó halottakat vádolták (*magia posthuma*). (Tóth, 2020) Mátyus István (1725–1802) marosszéki törvényszéki főorvos szerint, aki orvosrendészeti szempontból ír a témában, a gyanús hullákat közegészségügyi okokból orvosokkal kéne megvizsgáltatni és a babonás népet is tanítani kell. (Tóth, 2020) Mátyus az 1762-es *Diaetetica*-jában azt tárgyalja, hogy nehéz meghatározni, mi élő, és hogyan lehet elválasztani a haláltól. Az orvos szerint ezért 48 órát kell várni a temetés előtt. A téma tárgyalása során szintén kitér a vámpírokra. (Mézes, 2020)

4.1.5. Weszprémi István

Weszprémi István (1723–1799) orvos és orvostörténész *Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia* (Lipcse, 1778) című szövegében szintén említésre kerülnek a vérszívók. A mű nem csak a tudósoknak, hanem az átlagolvasóknak is szólt. (Tóth, 2020) Az erdélyi és magyarországi orvosok életrajzait összegyűjtő műben a szerző arról ír van Swieten 1755-ös művére is hivatkozva, ami szerint ezek a lények csak az emberi képzelet szüleményei (Klaniczay, 1987), de a szerző Calmet-t is megemlíti. A könyv továbbá idéz egy Méliusz Juhász Péter (1536–1572) szöveget, mely máshol nem fellelhető. (Magyar, 2021) A református püspök Debrecenben, 1570-ben, nyolcadrét alakban kiadott, nyolcívés szövegében Krisztus, Szent Pál és a pápa beszélget egymással. (Weszprémi, 1962) A párbeszéd szerint a pápa Jézust kérdezi, hogy a lidérc (vagy lúdvérc) a megtestesült ördög-e, mire Krisztus azt válaszolja: „*A Satan lelki alat, teste ninczen, soha ő élő testet szaporodo természetet fel nem vehet, soha ördögiül nem fogathatnac az azzonioc mert nincz arra valo teste, bele buik az emberbe, baromba de ackor mikor én engedem [...] A' Lidercz azért isten ostora, buijasagnac büntetéssé, a' vérnec és buijasagnac megindulássá az emberbe, az szaporodo magnac traduxnac megaradássa, nem ördöggel való koslatas, hanem ördög által istentől való büntetés buijaságra indeto gonoz kévanságoc által kit meg gyógyethácz büytel, imatsággal, az az igaz penitentiaual, hittel Christus erdemevel, orvossággal, Eruágással purgatiockal.*” (Weszprémi, 1962, p. 113) Ezután a boszorkányokról és az *incubus*-ról is szó esik még.

Weszprémi arra is kitér, hogy az újságok is beszámoltak számos vámpír esetről. (Tóth, 2020) Konkrétan a *„Noricumi Tudományos Eszmecsere”*-ben azaz a *Commercium Litterarium Noricum*-ban 1732-ban megjelent vitákról számol be. Ebből is látható, hogy a szerző a korabeli tanulmányok mellett főként a sajtóra hivatkozik. (Tóth, 2020)

4.1.6. Rác Sámuel

Rác Sámuel (1744–1807) orvos és egyetemi tanár *A' borbelyi tanításoknak első darabja* (Pest, 1794) című könyvében a vámpírokról és más természetfeletti lényekről, csodákról, mágiáról is ír orvostudományi összefüggésben. Szerinte az orvosoknak ugyan nem szabad hiszékenyeknek lenniük, de ismerniük kell a démoni tevékenységek és varázslatok jellemzőit. (Mézes, 2020) Rác a művét tankönyvnek szánta, ami nem meglepő hiszen a magyar nyelvű orvosi tankönyvírás kezdete is hozzá köthető. (Magyar életrajzi lexikon, é. n.) Ő írt elsőként magyar nyelven élettani tankönyvet (Simmelweis Egyetem Baráti Köre, é. n.)

és több tantárgyat is magyarul oktatott. (Magyar életrajzi lexikon, é. n.) *A' borbelyi tanításoknak első darabja*-ban a vérszívókkal kapcsolatban azt írja, hogy a bomló hullák és a betegségek megragadják az emberek képzeletét, és így jöttek létre különféle hiedelmek a megmagyarázhatatlan dolgok körül. (Rácz, 1709) Továbbá azt is megjegyzi, hogy régen azt hitték, a vámpírok egy ördöggel való egyezés során jöttek létre, de ezt a teóriát a tudósok már elvetették. Ehelyett a vámpír legendák eredeteként felveti, hogy „meleg országokban” vannak olyan madarak, melyek az árnyékban elaludt emberekre szállnak és kiszívják a vérüket. (Rácz, 1709) Rácz azt írja, hogy ezek az madarak „*olyanok mint a' kisebb tyúkok*” és hogy „*ezeket Linnæus Vampirusoknak nevezi.*” (Rácz, 1709, p. 149) Számomra nem egyértelmű, hogy pontosan mire gondolhatott, de Carl von Linné azaz Carolus Linnaeus (1707–1778) svéd botanikus és természettudós több denevért is leírt a *Systema Naturae* (1758, 10. kiadás) című tanulmányában, úgy, mint az óriás repülőkuttyát (*pteropus vampyrus*) (Taxonomy Browser, é. n.) és a közönséges nagy vámpírdenevért (*vampyrum spectrum*). (Taxonomy Browser, é. n.)

4.2. Rémhírek és a tudományos viták folyóiratokban

A Habsburg Birodalom mellett Európa-szerte számos hírlapban és tudományos folyóiratban felbukkantak a vámpírról szóló szövegek a 18. század során. A periodikák jelentős mértékben hozzájárultak a hírek gyors terjedéséhez és a tudományos diskurzus kialakulásához, a korszakban és az előző században kialakult folyóíratípusok pedig azt is biztosították, hogy különböző társadalmi rétegekhez is eljusson a vámpír alakjáról alkotott korabeli kép.

4.2.1. Mercure Galant

A *Mercure Galant*, francia újság, már az 1600-as évek végén hírt adott a vérszívókról. Az újság 1693-ban a vámpírok rokonáról, a csámcsogó halottakról számolt be. 1693 márciusában a lap megjelentette Claude Comiers, az okkultizmussal is foglalkozó teológus és matematikaprofesszor *La Baguette justifiée* című tanulmányát. Az értekezés a jósló botokról (*divining rod*) szólt, de szerző szerint ezek az eszközök azért alkalmasak a gyilkosok megtalálására, mert olyan lelkek irányítják őket, melyeknek Isten megengedte, hogy a testükben maradjanak, hogy bosszút tudjanak állni. (Vermeir, 2012) Comiers a vámpírokról

azt állítja, hogy jelenlétük szintén a jósláshoz köthető, hiszen a földön maradt lelkek mások agyába is beférkőzhetnek.

Még ugyanebben az évben az újság végre beszámolt az első valódi vérszívóiról is. A történet szerint, melyet egy szemtanú, Pierre Des Noyers, a lengyel királyné volt titkára mesélt el, Lengyelországban és Oroszországban egyes halottak éjjel az emberek vérével táplálkoznak. A helyiek pedig úgy védekeznek ellenük, hogy lefejezik őket, kivágják szívüket és a vámpír vérével összekevert lisztből készült kenyeret esznek. (Vermeir, 2012) Des Noyers-t rendkívül érdekelte ez a téma, és más természetfeletti események is, így az újság mellett levelezett az ügyben Ismael Bouillaud asztrológussal is, de kapcsolatban állt Hevelius-szal, Marginer-rel és a rózsakeresztesekkel is. (Vermeir, 2012)

A következő évben, 1694-ben a *Mercure Galant* tovább folytatta a vámpír hírek közzétételét. Marginer disszertációját két részletben (januárban és februárban) jelentette meg az újság. A szerző először a tanulmányt levél formájában írta meg Charles de Volland de Matreon-nak, és a vámpírokról meg a jósbotokról szólt. (Vermeir, 2012) A mű második részében a vámpírok elemzéséhez a *Mercure Galant* 1693-as számának történeteit is felhasználta a szerző.

4.2.2. Wienerisches Diarium

A *Wienerisches Diarium*, Ausztria állami lapja, (Bohn, 2019) 1725-ben a Kislován történt vámpír támadások történetét közölte. (Tóth, 2020) Ez az újság valószínűleg nagy szerepet játszott a vérszívók ismertté válásában, (Mézes, 2020) hiszen az egyik nyugaton is legismertebb esetről ad hírt, továbbá a vámpír szó is megjelenik már benne. (Tóth, 2020) A *Diarium* a Gradiska kerület karai tisztartójának beszámolóját tárta a nagyközönség elé. (Mézes, 2020) A helyiek elmondása szerint Kislova településen a nemrég meghalt Peter Plogojowitz visszajár éjjel és megtámadja őket. Halála után Plogojowitz először felkereste feleségét, aki ijedtében másik faluba költözött, majd pedig másokhoz is ellátogatott, sőt többen meghaltak miatta. (Braber, 1988) A falusiak kérték a tisztartót, Johann Fromblandot és az ortodox pópát, hogy engedélyezzék a holttest kiadását, mert el akarták végezni a vámpír elpusztításához szükséges rituálét. Mindez meg is történt, de Frombland félt, nem volt helyénvaló az, hogy megengedte, sőt jelen is volt a test kihantolása és a rituálé végrehajtásakor, ezzel úgymond felhatalmazva azt. (Mézes, 2020) A lap által híressé tett történetet később számos tanulmány elemezte, köztük Michael Ranft, és Augustin Calmet is.

4.2.3. Berlinische privilegirte Zeitung

II. Frigyes porosz király az osztrák örökösödési háború (1740–1748) alatt a *Berlinische privilegirte Zeitung* vagy hétköznapiabb nevén *Vossische Zeitung* nevű újságban 1742-ben jelentetett meg olyan cikkeket, melyek a morvaországi vámpírokról szóltak. Ezzel az uralkodó célja az volt, hogy sajtóhadjáratot indítson ellensége, a Habsburg Birodalom ellen, akiktől ezeket a területeket meg akarta szerezni. (Tóth, 2020)

Mária Terézia nem akart a médiaharcba belefolyani, de jelentős változást hozott a *Vossische Zeitung* egyik, az 1755-ös sziléziai vámpírtámadásról beszámoló áprilisi száma. A történet szerint egy a Frei Hermersdorf település környéken gyógyítóként ismert asszony halálakor arra kérte férjét, hogy ne katolikus temetőbe temessék el, és vágják le a fejét, mert fél, hogy vámpírként tér vissza. Az újság a történetet mint tragikus esetet mutatta be, hogy ezzel a Habsburg Birodalmat támadhassa elmaradottsága miatt: a hír igazolta, hogy az emberekben rettegést keltenek a babonák. (Mézes, 2020) A cikk azonban hamis dolgokat is tartalmazott, ugyanis az újság szerint a helyi hatóságok akarták végrehajtani a rituálét, a valóság azonban az volt, hogy a helyi lakosok követelték ezeket. (Tóth, 2020) Az ügyet nem segítette, hogy a térségben majdnem harminc hullát ástak ki, közülük tizenkilencet megcsonkítottak, szívüket átszúrták és elégették. (Tóth, 2020)

Mária Terézia az ellenséges nemzetközi hangulat miatt már egy hónappal később, májusban válaszolt az esetre a *Vossische Zeitung* hasábjain. (Tóth, 2020) Ebben az újságnak küldött levélben jelentette be az uralkodó, hogy a történetek kivizsgálására embereket küld a helyszínre; továbbá vámpírokkal kapcsolatos hivatalos álláspontot is kihirdette, mely szerint a vámpírhít csupán hiedelem. Két orvost, Johannes Gasser-t és Christian Vabst-ot küldék el végül a vizsgálatok elvégzésére. Az uralkodónő ezt követően pedig, még 1755-ben, minden vámpírokkal kapcsolatos rituálét és egyéb varázslással kapcsolatos tevékenységet (jóslás, kincskeresés, boszorkányüldözés) betiltott. (Klaniczay, 1987) Továbbá Gerard van Swieten, Mária Terézia orvosa és tanácsadója is emiatt az eset miatt írta meg *Vampyrismus* című művét, tehát a frei hermersdorbeli események kiemelten fontosak a dokumentumok keletkezésében.

4.2.4. Magyar Hírmondó

A *Magyar Hírmondó*, mely számos boszorkány esetről is tudósított, (Tóth, 2020) 1780. február 5-i száma egy a lakosokat terrorizáló vámpírról számol be. (Tóth, 2020) A *Hihetetlen dolog* című cikk szerint „[...] Sáros Vármegyének faluja, a múlt esztendő végénn egygy V. J.

névű lakos hólta után azzal vádoltatott, hogy nem csak az ő atyjafiainak, hanem másoknak is éjszakánként byomásival s fojtogatásával alkalmatlankodik. [...] Azt végezte azért az egész köz-ség, hogy az említett hót szomszéd, a sírból ki-ásattassék és megégettesék” (Magyar Hírmondó, 1780, p. 88) A szöveg végén Rát Mátyás, a *Magyar Hírmondó* létrehozója, megjegyzi, hogy: „Ezekenn a szegény emberekenn talám valamelly borbély, ha eret vágna, leg-könnyebben segíthetne” (Magyar Hírmondó, 178, p. 88) Ebből látható, hogy Rát egyáltalán nem hitt a vámpírokban, (Tóth, 2020) sőt a szerző gyakran elítélte a boszorkányüldözéseket, a spanyol inkvizíciót és más hiedelmeket is. (Tóth, 2020) Mindez nem meglepő, hiszen evangélikus lelkész volt.

Az újság május 10-én újabb esetről számolt be. (Tóth, 2020) Kraszna vármegyében egy nő szülésben meghalt, de a temetés után a sírból kiáltást hallottak. Amikor a férj kérésére kiásták, azt látták, hogy az asszony az oldalán fekszik. (Magyar Hírmondó, 1780) Ezután az újság egy epirusz-i (görög földrajzi és történeti terület) eseményt is elmesél, mely szerint állítólag egy nő a halála után a sírjában élő babát szült.

A *Hírmondó* továbbá a babonákkal kapcsolatos rendeletek közzétételében is fontos szerepet játszott. (Tóth, 2020) Emellett az újság többször beszámolt hiedelmekről, de nem adott nekik semmilyen hitelt. (Tóth, 2020) Sőt, gyakran kigúnyolták a babonás embereket és az új tudományos nézetek mellett érveltek. (Tóth, 2020) A pozsonyi újság (1782. január 23.) egyik számában például a kassai tanács babonás tagjairól készült karikatúrát is megjelentetett. (Tóth, 2020) Mindez nem volt véletlen, a *Hírmondó*-t az állam felhasználta a babonák és hiedelmek ellen való harcban. (Tóth, 2020) Ugyanakkor a lap céljai közé tartozott a szórakoztatás is, így nem mindig volt komoly hangvétele ezeknek az írásoknak. (Tóth, 2020)

4.2.5. *Commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis*

A szemtanúk beszámolóit és a pletykák mellett azonban a *Commercium litterarium* szaklapban 1732-ben egy orvosi vita is kialakult a vérszívó járvány körül. A tudományos újságtól nem állt távol a természetfeletti vel való foglalkozás a későbbiekben sem, 1735-ben Johann Georg Heinrich Kramer, osztrák katonaeorvos egy ördögi megszállásról számolt be. Az orvos szerint a személy valójában csak beteg volt, és a megfelelő gyógynövényeknek köszönhetően sikerült meggyógyítani. (Tóth, 2020)

A *Commercium litterarium* 1732-es heti füzeteiben a XI. számtól a XXXVII. számig folyamatosan szó esett a vámpírokról. A vitát egy orvos, Johann Friedrich Glaser apjának levele indítja. Az idősebb Glaser, aki szintén doktor volt, a lap kiadójának, Johann Christop

Goetz-nek írt levelében elküldte fia történetét. (Mézes, 2014) Erre válaszul Johann Flückinger, katonaorvos *visum repertum*-át (orvosi látlelet), az Arnold Paole esetét leíró, medvediai jegyzőkönyvet küldte be Büttner főhadnagy a következő számba. (Magyar, 1999) Flückinger szövege az 1730-as és 1740-es évek között számos tanulmányt inspirált a *Commercium litterarium* hasábjain kívül is. (Morris, 2015) Ezután, a XIII. számban, egy másik orvos válaszol a jelentésre, újabb eseteket elemezve, és ez a vita így megy tovább az év során. Összesen több mint harmincan írtak a vérszívókról, a vita során a *kemiatría* és az *animizmus* hívei is a vámpír testét használták csatatérnek. A folyóirat számos jegyzőkönyvet és levelet tartalmaz, sőt még a plágiumvád is megjelenik az egyikkel szemben. (Magyar, 1999) A szerzők az olyan korabeli tanulmányokra is hivatkoznak, mint Calmet vagy van Swieten művei. (Magyar, 1999) A tudományos vita legfontosabb dokumentuma azonban a jegyzőkönyv volt. (Magyar, 1999) Ezek a jelentések az újságok segítségével eljutottak az emberekhez és más, később kiadásra került művek alapjául is szolgáltak.

A *Commercium litterarium* mellett például a *Sammlung von Natur- und Medicin- wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten* című tudományos lap is beszámolt a vámpír jelenségről 1726-ban. A boroszlói orvosi szakújságba Georg Buchholtz (1688–1737), késmárki természettudós és tanár küldte be felfedezéseit a helyi vámpírokkal és boszorkányokkal kapcsolatban. (Tóth, 2020) Buchholtz 1726 áprilisában is beküldött egy rövid történetet: egy asszony halála után visszajárt fojtogatni az embereket, de fia kiásta a sírt és elégették a testet. (*Sammlung von...*, 1724)

4.3. Georg Tallar: *Visum Repertum Anatomico-Chyurgicum* (1756)

1753-ban a Temesi Bánság tartományi kormányzóság létrehozott egy háromfős csapatot a térségben lévő falvakban zajló vámpír járványt kivizsgálásának érdekében. Az újpálinkai tiszttartó kérelmére kialakított bizottság (Mézes, 2014) tagjai végül egy sebész, egy orvos és egy egyházi személy lettek. A sebész Georg Tallar, valószínűleg német származású katonaorvos volt, aki ekkor a temesvári kerületi sebészeként tevékenykedett. Az orvos, dr. Paul Adam Kömovesch azaz dr. Kőműves Pál Ádám, (Mézes, 2020) a Temesi Bánság főorvosa volt, az egyházi személy neve azonban ismeretlen. (Mézes, 2014) Egyes feltevések szerint azonban katolikus pap lehetett (és nem ortodox), mivel Tallar szövege helyenként ortodoxellenes, továbbá teológusként (*theologus*) utalnak rá, így biztos, hogy tanult ember volt, esetleg jezsuita vagy ferences szerzetes lehetett. (Mézes, 2014)

Georg Tallar már korábban is találkozott vámpír esetekkel katonaeorvosként: négy alkalommal is látta, ahogy kiásnak vérszívónak vélt testeket, és elpusztítják őket. A sebész több nyelven beszélt, jól tudott latinul, magyarul és románul, ez pedig segítette a helyiekkel való kommunikációban. (Magyar, 2021) Tanulmánya a témában a legjobbnak tekinthető, mivel saját tapasztalatait, felfedezéseit írta le, és tudományos kutatásai mellett a helyi szokásokat is megvizsgálta, lejegyezte. (Magyar, 1999)

A Temes Bánságban lévő falvakat rendkívül sok járvány sújtotta, melyekért a helyiek gyakran a vámpírokat okolták. Nagyjából 100 ember halt meg évente, ami nyilván aggasztotta a helyi kormányzatot. (Mézes, 2014) A terület kivizsgálása és a vámpírhisztéria megállítása pedig kiemelten fontos volt a Birodalom számára. A járvány veszélyt jelentett a környező bányavárosok lakosaira és bányákban dolgozókra, (Mézes, 2014) továbbá, ha karantén alá kellett volna helyezni a területet, az akadályozta volna a kereskedelmet és a termelést. (Mézes, 2014) Illetve, ahogy azt Tallar is megjegyzi: az adóbevételektől való esés sem volt kívánatos az udvar számára. (Tallar, 2021) 1751-ben Temesi Bánság területének az igazgatása megváltozott. Ekkoriban került kinevezésre Kőműves és Tallar is, így az is elképzelhető, hogy a vámpír vizsgáló bizottság is ennek a reformnak a részeként alakult meg. (Mézes, 2014) A jelentésekből kiderül, hogy Kőműves, Tallar és az egyházi személy nem mindig volt ugyanazon a településen, útvonaluk eltért egymástól.

1753-ban Tallar hetente jelentéseket küldött, (Mézes, 2014) majd feltehetőleg 1756-ban összegyűjtötte egy munkába azokat. 1756-ra a vámpír szó már olyan elterjedté vált, hogy Tallar is ezt a kifejezést használta, annak ellenére, hogy a románok ezt a lényt *moroi*-nak nevezték, és ezzel ő is tisztában volt. (Mézes, 2014) A szerző a helyi esetek megvizsgálása után arra a következtetésre jutott, hogy a vérszívóknak tulajdonított betegségeket az románok rossz étkezése és a nagyon intenzív böjtölés okozza. (Tallar, 2021) A térségben a rácokat (szerbeket) és a német katonákat nem támadta meg a vámpír, hiszen ők másképp étkeztek. A rácok ugyan szintén részt vettek a böjtökben, de mivel sok piros paprikát és jobb minőségű húsokat ettek, gyomruk egészségesebb maradt. (Tallar, 2021) Tallar szerint továbbá a rossz környezet és levegő is negatív hatással van az emberekre. (Tallar, 2021) A sebész elítélte a helyi gyógyítók és az ortodox papok módszereit is. A vámpírok elleni védekezéshez tartozott az is, hogy az emberek a szörny vérével kenték be magukat. A „*vénasszonyok*” a betegeknek gusztustalan leveket kreáltak, az orvosok pedig kampóval húzták ki a fertőzöttek manduláit, amibe általában bele is haltak. (Tallar, 2021) A románok nem akartak semmilyen gyógyszert bevenni, azonban miután már egyszer sikerül rávenni őket arra, hogy használják Tallar gyógymódjait, és látták a hatásukat, felkeresték a sebészt újabb adagokért. (Tallar, 2021)

Tallar egy „élő” vérszívóval is találkozott. Egy személy ugyanis azt állította magáról, hogy vámpír. Azonban a sebész kétórás vizsgálata után az illető megijedt és elszaladt. (Tallar, 2021)

A mű értékét növeli, hogy nem csak orvosi szempontból értékelhető, Tallar a rituálékat is feljegyezte, sőt ki is próbálta őket. Például a helyiek szerint, ha egy fekete, betörtlen csődörrel át akarunk ugratni egy vámpír sírján, az nem fog sikerülni. (Tallar, 2021) Ezt a sebész megcsináltatta többször is, hogy demonstrálja, mindez csak hiedelem. Amikor a ló valóban megijedt, azt Tallar a hullák bomlásának szagától való félelemmel magyarázta. (Tallar, 2021)

A sebész jelentései mellett a doktor, Kőműves költségmegtérítési beadványa is fennmaradt, melyet Mária Teréziának címzett, (Mézes, 2014) és minimum egy jelentést ő is írt, mivel utal rá a levélben. (Mézes, 2014) A sebész végül a jelentéseit csak évekkel később szedte össze egy tanulmánnyá, melyet végül 1784-ben ki is nyomtattak. Nem tudni biztosan, hogy a kézirat, mely jelenleg a bécsi kamarai levéltárban van, mikor készült el, de valaki (a kézírás szerint *nem* Tallar) felírta a borítólapra, hogy „*Zur Ungarischen Geschichte an: 1756*”. (Mézes, 2014) Ez a dátum valószínűleg az 1784-es nyomtatványból ered, ahol az előszóban a kiadó jelöli meg, de azt nem tudni, hogy ennek mi lehet a forrása. (Mézes, 2014) Azonban a szöveg nem említi van Swieten művét, mely először 1755-ben jelent meg, és Mária Terézia szintén ebben az évben kiadott rendeletéről sem esik szó. Így az is feltételezhető, hogy nem 1756-ban, hanem már előbb elkészült a tanulmány. (Mézes, 2014) Ugyanakkor az is lehet, hogy az 1755-ös aradi boszorkányper ihlette a megírást. (Mézes, 2014) Továbbá Tallar nyomtatásra szánhatta művét, mivel egy megjegyzésében azt olvashatjuk, hogy úgy véli, van Swieten cenzori minőségben olvassa majd a kéziratot. (Mézes, 2014) Egy másik elmélet szerint 1753-ban készülhetett a kézirat. Ugyanis ebben az évben került először civil (és nem katonai kormányzó) a Temesi Bánság élére, és ettől az évtől kezdve minden egészségüggyel kapcsolatos dokumentumot be kellett küldeni a bécsi egészségügyi szerveknek, így elképzelhető, hogy ezért kellett ekkor összegyűjteni Tallar jelentéseit is. (Mézes, 2020)

A *Visum Repertum* azaz orvosi látlelet 1784-ben jelent meg Bécsben, Johann Georg Möble által. Azt nem tudni, hogy a kézirat hogyan került el a kiadóhoz, de Möble, a műhöz írt előszavában azt állítja, hogy véletlenül találta meg a szöveget, és hogy azért akarta kinyomtatni, mert téma rendkívül népszerű, és mert szerinte egy ilyen történet megérdemli, hogy fennmaradjon. (Mézes, 2014) Azonban pont ebben az évben II. József elrendelte, hogy az ortodox papoknak nem szabad bátorítani a vámpír hiedelmet. Möble számos kormányzati programot kiadott, illetve egy babonaellenes tanulmányt is, így nem meglepő, hogy éppen

ekkor egy ortodoxellenes, vámpírokról szóló kötetet is megjelentetett. (Mézes, 2014) Az is valószínű, hogy az állam anyagilag is támogatta Mößlet és a nyomdát. (Tóth, 2020)

A mű két változata, a kézirat és a nyomtatott verzió között akad eltérés. (Mézes, 2014) Mößle kiadásából – a kézirattal ellentétben – kimaradt Tallar ajánlólevele, amiben a bánáti kormányzásának ajánlja a szöveget, és a tanulmány végéről is hiányzik a szintén a hivatalos szerveknek szóló köszönetnyilvánítás. (Mézes, 2014) A kiadó eltávolított még a szövegből más olyan utalásokat is, mint Tallar bánya-metaforáit és a bizottság összeállításának menetéről szóló rész, melyek kontextusba helyezték a művet és az eredeti verzió keletkezésének körülményeit írták le. Ezeken túl a szerző latin kifejezéseit német szavakra cserélték. Ezeket a változásokat valószínűleg a könnyebb olvashatóság érdekében tették, így azonban bizonyos szavak jelentése megváltozott, és sok fontos információ kimaradt. (Mézes, 2014) A szöveg többi részében is sok változtatás történt: Tallar moralizáló, filozofáló és vallási kérdésekkel foglalkozó részeit lerövidítették vagy átírták; de az orvosi értekezésekbe is belenyúltak: a bibliára való utalások eltűntek a nyomtatott verzióból. (Mézes, 2014)

Linzbauer Ferenc Xavér (1807–1888) pesti egyetemi professzor 1852 és 1860 között készített, egészségüggyel kapcsolatos rendeleteket összegyűjtő művében megjelentette Tallar tanulmányát is. A *Codex sanitario-medicinalis Hungariae*-ban számos vámpírokkal kapcsolatos szöveg mellett megtalálható még Mária Terézia 1755. március 17-i határozata és van Swieten 1755-ös *Vampyrismus* című műve is. (Magyar, 2021)

A *Visum Repertum* az egyik legjelentősebb forrás a vámpírokról, mivel Tallar az orvosi vizsgálatait és saját véleménye mellett a helyiek szokásait is lejegyezte, így néprajzi szempontból is értékes a szöveg. (Mézes, 2014) Az is kiemelendő, hogy Tallar beszélte a helyiek nyelvét és így valószínűleg pontosabban le tudta írni az eseményeket. Továbbá számos tanulmány csak mások által lejegyzett beszámolók alapján készült el, míg Tallar személyesen boncolta fel a halottakat és vizsgálta meg a betegeket. (Mézes, 2014) Azonban a szakirodalom a nyomtatott verzióra hivatkozik, ami jelentősen eltér Tallar eredeti kéziratától, így némileg hamis kép alakult a szövegről. (Mézes, 2014)

4.4. Horváth Ferenc: Historia Vampirorum, Qui in Silesia Anno 1755 Fuisse Credebantur (1759)

Batthyány József (1727–1799), miután 1759-ben Erdély püspöke lett, megkérte Horváth Ferencet, hogy készítsen egy összefoglaló dokumentumot a vámpírokról. (Mézes, 2020) A gyűjtemény tartalmazza Gerard van Swieten 1755-ös, Mária Teréziának írt

tanulmányának másolatát, a frei hermersdorfi vizsgálatról készült jegyzőkönyvet és Joseph Pitton de Tournefort 1718-as írását. Nem tudni pontosan, hogy miért érezte Batthyány szükségét annak, hogy elkészüljön egy ilyen könyv, de valószínű, hogy azt gondolta, Erdély új püspökeként ismernie kell a vámpír-jelenséget, hiszen a területen jelen van a hiedelem. (Mézes, 2020)

A kéziratban szereplő első szöveg, a frei hermersdorfi esetről szóló jelentés. Ennek az eredeti példánya valószínűleg egy tűzben elpusztult, így egyetlen teljes pontos másolata Horváth kézírata, ami ma Esztergomban található. (Mézes, 2020) A második szöveg, melyet tartalmaz a dokumentum, Joseph Pitton de Tournefort útikönyvének egy része, melyben a szerző mikonoszi utazásáról és az itt tapasztalt, a vámpírokkal kapcsolatos hiedelmekről számol be. A harmadik szöveg pedig Van Swieten, eredetileg Mária Teréziának írt jegyzete, melynek valószínűleg az Antoine Hiltenpard féle fordítását dolgozta fel Horváth. (Mézes, 2020)

4.5. Gerard van Swieten: Vampyrismus (1768)

Gerard van Swieten (1700–1772), holland orvos, Mária Terézia személyes orvosa, majd később az udvari könyvtár, azaz a *Hofbibliothek* vezetője volt. (Klaniczay, 1987) Számos egészségügyel és oktatással kapcsolatos ügyben nyújtott segítséget az uralkodónőnek, sőt a rendeletek megalkotásában is részt vett, majd pedig a vámpírpánik idején szintén tanácsokkal látta el az uralkodónőt. Mindemellett az első magyar orvostudományi kar létrehozásában is részt vett Nagyszombatban. (Magyar, 2021)

Van Swieten ugyan elfogadta, hogy a gonosz Isten engedélyével sok kárt tud tenni, a vámpírok szerinte azonban csak a képzelet szüleményei és ördög szemfényvesztése. A járványok okát különféle betegségeknek, a hullák lassú bomlását pedig a hidegnek tulajdonítja. (Van Swieten, 2021) A szerző szerint, ha az érintett területeken élők megfelelő oktatásban részesülnek és igaz hívő emberek, akkor meg lehet őket szabadítani a hamis szörnyektől való rettegéstől. (van Swieten, 2021) Van Swieten gondolatmenete a frei hermersdorfi jelentésre épül, és megegyezik a porosz akadémiai állásponttal, (Mézes, 2020) ami nem meglepő, hiszen a szöveg célja, a politikai támadás elhárítása is volt.

A Mária Teréziának írt, *Remarques sur le Vampyrisme de Sylésie de l'an 1755* című ajánlását később, de még ugyanabban az évben a császárnő elrendelte, hogy adják ki. (Magyar, 1999) A szöveget azonnal több nyelven készítették el, hogy az udvar álláspontját minél többen megismerjék, hiszen mindennek politikai tétje is volt. A szöveget eredetileg franciául

írta meg van Swieten, de már az első változat rögtön kétnyelvű volt. Nem sokkal később pedig latinra is lefordították. (Magyar, 2021) Ahogy arról már szó esett, Mária Terézia kezdeteben nem reagált nyilvánosan a vámpíresetekről szóló hírekre, azonban az 1755-ös Frei Hermersdorf falui történések után muszáj volt cselekednie. Továbbá a dokumentumot a vármegyéknek is elküldték több száz példányban, hogy a helyiek tanulmányozhassák azt. (Magyar, 2021) A tanulmányt rögtön rendelet követte: az 1755-ös a császári és királyi rendelet szerint a vámpírok nem léteznek, a halálokat a rossz étkezés és betegségek okozzák.

A tanulmány német fordítást Antonie Hiltenprand végezte el. (Mézes, 2014) Az 1756-os olasz fordításhoz, az átültető, Andreas Ulrich Mayer (1732–1802), egyházi író jegyzeteket is hozzáfűzött. (van Swieten, 2021) Továbbá a kézirat tartalmazta Joseph Pitton de Tournefort botanikus *Relation d'un Voyage du Levant* (1718) című művének rövid összefoglalóját. A tudós az utazásairól szóló szövegében ír a görög visszajáró halottakról. (Mézes, 2014) Végül a kéziratot 1768-ban, Augsburgban kinyomtatták német nyelven, Ulrich Mayer *Abhandlung des Daseyns der Gespenster* művének részeként jelent meg. (Mézes, 2014) A szöveg ezen változatának címe *Vampyrismus* lett. (15. kép) Később, a 19. században, ahogy Tallar művét is, van Swieten tanulmányát Linzbauer a *Codex sanitario-medicinalis Hungariae*-ban teljes egészében közölte. (Linzbauer, 1852)

Van Swieten szövege nagy hatással volt a korabeli gondolkodásra. Például Linzbauer Ferenc is nagyon dicséri a szerzőt. A 'vámprizmus' kifejezés szintén az ő írása nyomán terjedt el. (Mézes, 2014) Feltételezhető, hogy a mű megírásához van Swieten felhasznált korábbi, 15. és 17. századi holland szövegeket, mivel ezek megtalálhatóak voltak a *Hofbibliothek*-ben is. (Klaniczay, 1987) A könyvtár gyűjteményében voltak olyan holland művek, mint Johan Wier (1515–1588) *De Praestigiis Daemonum* (1563) című és Balthasar Bekker (1643–1698) *De Betoverde Weereld* című boszorkányokról szóló írásai. (Klaniczay, 1987)

5. Összefoglalás

A 19. századra a vámpír alakja a tudományos értekezések helyett már az irodalmi művekben kezdett el felbukkanni. Az olyan híres esetek, mint Arnold Paole és Peter Plogojowitz halálból való visszatérése, inspirálták a 18–19. századi írókat, költőket. Goethe *Die Braut von Korinth* (1797) című verse, John William Polidori (1795–1821) Lord Byron-ról mintázott *The Vampyre*-ja (1819), Sheridan Le Fanu (1814–1873) *Carmilla*-ja (1872), mind vámpír történeteket mesélnek el. Végül Bram Stoker (1847–1912) 1897-es, *Drakula* című

műve lett a legmeghatározóbb szöveg, mely számos feldolgozás és újra-értelmezés alapjául szolgál a mai napig. Ezek a szerzők ismerték a korabeli beszámolókat, tanulmányokat, újsághíreket. Lord Byron például említi *The Giaour* (1813) című versének jegyzeteiben, hogy a vámpír karakterét Joseph Pitton Tournefort *Relation d'un voyage du Levant* (1717) című írása ihlette. (Aquilina, 2013)

A vámpír hiedelem ugyan korábban is létezett Kelet-Európában, azonban a 18. században alakult ki az a történelmi, politikai, tudományos és filozófiai, illetve sajtótörténeti környezet, mely ahhoz vezetett, hogy számos dokumentum készüljön a vérszívókkal kapcsolatban. A Habsburg Birodalom területi változásai, az embereket fenyegető járványok és az állam babonaellenes stratégiája által, katonai, orvosi és különféle tisztviselői jelentések, jegyzőkönyvek, röpiratok és rendeletek születtek. A Habsburg Birodalomban és Európa-szerte kialakult információs csatornáknak köszönhetően a hírek és a dokumentumok gyorsan el is terjedtek, de a Birodalom adminisztrációs rendszere szintén segített ebben. Van Swieten művét rölapok formájában terjesztették, Tallar és más alkalmazottak hetente írtak jelentéseket az udvarnak, az esetek magán és hivatalos levelek útján jutottak el az újságokhoz. Az egyre több, szélesebb társadalmi réteg által olvasott új, a korszakra jellemző folyóirat-típusoknak köszönhetően pedig a vámpírok híre még gyorsabban el tudott terjedni a kontinensen. Az újságok otthont adtak tudományos vitáknak és a médiát felhasználó politikai hadviselésnek, de számos történet szórakoztatás céljával jelent meg. A folyóiratokhoz eljutottak a hivatalos jelentések, jegyzőkönyvek, személyes beszámolók, levelek, de ezek mellett tudományos tanulmányokat is lehoztak a lapok. A korszakban keletkezett, vámpírokkal foglalkozó természettudományos és teológiai művek pedig mindezekben az újságokban megjelent beszámolókra hivatkoztak. A katonák és hivatalos szervek által készített feljegyzések különösen fontosakká váltak, mint elsődleges források.

Ezek a feltételek mind kellettek ahhoz, hogy a korszakban kialakuljon a vámpírokkal kapcsolatos szakirodalom. Az előbbieken bemutatott folyamatok, események és paradigmák hozzájárultak a dokumentumok létrejöttéhez, hogy így ez az egyedi, népi hiedelem fennmaradjon és átformálódjon, a politikai, orvosi, filozófiai, teológiai lencsén keresztül. A korabeli katonai jelentések, perek lejegyzései, újsághírek, levelek, útinaplók, tanulmányok, orvostudományi, filozófiai és teológiai viták, politikai harcok és rendeletek mind hozzájárultak a vámpír ma ismert alakjának kialakulásához és elterjedéséhez Európa- és világszerte. Ezeket a szövegeket később pedig felhasználták műveikhez az úgynevezett gótikus irodalom megalkotói, ezzel örökre halhatatlanná téve a vámpírt a nyugati kultúrában.

Absztrakt

A különböző kelet-európai népek hiedelemvilágában évszázadok óta jelen volt a ma általunk vámpírként ismert szörnyeteg alakja. Azonban Európa és világ többi része számára ezek a lények csak a 18. században váltak ismertté, a róluk szóló rémhíreknek és tudományos munkáknak köszönhetően. Az olyan korbabeli folyamatok, mint az orvostudomány fejlődése, a felvilágosodás eszméje, a különböző egyházi személyek teológiai érdeklődése, a politikai események és a Habsburg Birodalom területi változásai mind hozzájárultak ahhoz, hogy az érdeklődés a vámpírok felé forduljon. Mindezekben nagy szerepe volt a folyóiratoknak, hiszen általuk tudott elterjedni és ismerté válni ez a hiedelem Európa szerte, de ezeken a beszámolókon alapultak és rájuk hivatkoztak a témában alkotott tanulmányok is.

A dolgozat célja bemutatni, hogy ezek a korabeli folyamatok, melyek közül kiemelkedik a folyóiratok szerepe, milyen módon tudtak létrehozni egy olyan környezetet, mely ahhoz vezetett, hogy az évszázadok óta létező vámpír-hiedelemmel kapcsolatban számos dokumentum jött létre a 18. században.

A dolgozat elkészítéséhez mesterséges intelligenciát nem használtam.

A dolgozat lezárásának dátuma: 2025. január 6.

Felhasznált irodalom

Aquilina, C. (2013). The deformed transformed; or, from bloodsucker to Byronic hero- Polidori and the literary vampire. In George, S. & Hughes, B. (Eds.), *Open graves, open minds- Representation of vampires and the Undead from the Enlightenment to the present day*, pp. 24–38. Manchester University Press.

Barber, P. (1988). *Vampires, Burial, and Death – Folklore and Reality*. Yale University Press.

Benkő L. (Ed.) (1976). *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 3. Ö–ZS*. Akadémiai Kiadó.

Bohn, T. M (2019). *The Vampire – Origins of a European Myth*. Berghahn Books.

Bräunlein, P. J (2012). The frightening borderlands of Enlightenment: The vampire problem. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 43(3), 710–719. <https://doi.org/10.1016/j.shpsc.2012.02.007> (2024.12.23.)

Calmet, A. (1850). *The Phantom World*. T. K. and P. G. Collins. <https://www.gutenberg.org/files/29412/29412-h/29412-h.htm> (2024.12.23.)

Cooper, B. (2005). The Word "vampire", Its Slavonic Form and Origin. In *Journal of Slavic Linguistics*, 13(2), 251–270. <https://www.jstor.org/stable/24599658> (2024.12.23.)

Dömötör T. (1981). *A magyar nép hitvilága*. Corvina.

Gordon-Grube, K. (1988). Anthropophagy in Post-Renaissance Europe: The Tradition of Medicinal Cannibalism. *American Anthropologist*, 90(2), 405–409. <https://www.jstor.org/stable/677961> (2024.12.23.)

Groom, N. (2018). *The Vampire – A New History*. Yale University Press.

Hallab, M. Y. (2009). *Vampire God – The Allure of the Undead in Western Culture*. Suny Press.

Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (2011). *A felvilágosodás dialektikája*. Atlantisz.

Keyworth, D. (2006). Was the Vampire of the Eighteenth Century a Unique Type of Undead-Corpse? *Folklore*, 117(3), 241–260. <https://www.jstor.org/stable/30035373> (2024.12.23.)

Klaniczay G. (1987). Decline of Witches and Rise of Vampires in 18th Century Habsburg Monarchy. *Ethnologia Europaea*, 17(2), 165–180. <https://ee.openlibhums.org/article/id/1378/> (2024.12.23.)

Kókay Gy. (Ed.) (1979). *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete & Magyar Újságírók Szövetsége <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/a-magyar-sajto-tortenete-i-17051848-2D87/> (2024.12.23.)

Linzbauer F. X. (2021). Szövegek az 1755. március 17.-i császári-királyi határozathoz. In Magyar L., A. (Ed.), *A Vámpírokról (1755-1756)* (pp. 33–66) Balassi Kiadó.

Livermore, C. (2021). *When the Dead Rise – Narratives of the Revenant, from the Middle Ages to the Present Day*. D.S. Brewer.

Magyar L. A. (2002). Masticatio Mortuorum – A csámcsogó holtak. *Kharón–Thanatológiai Szemle*, 2002 tél-tavaszi, 58–64. https://kharon.hu/docu/2002-tel-tavasz_magyar-masticatio.pdf (2024.12.23.)

Magyar L. A. (2003). Az erdélyi vámpír-betegségről. *Kharón*, 7(3) https://epa.oszk.hu/02000/02002/00018/pdf/2003-3_magyar-erdelyi.pdf (2024.12.23.)

Magyar L. A. (2021). A Vámpírokról (1755–1756). Balassi Kiadó.

Magyar L. A. (2012). Az orvos Köleséri Sámuel. *Korunk*, 23(4), 90–95. https://epa.oszk.hu/00400/00458/00579/pdf/EPA00458_korunk_2012_04_090-095.pdf (2024.12.23.)

Magyar L. A. (1999). Orvosi vita a magyarországi vámpírokról 1732–1756. *Századok*, 133(6), 1247–1257. https://real-j.mtak.hu/13750/1/Szazadok_1999.pdf (2024.12.23.)

Mézes Á. (2020). Doubt and diagnosis: Medical experts and the returning dead of the southern Habsburg borderland. https://www.etd.ceu.edu/2020/mezes_adam.pdf (2024.12.23.)

Mézes Á. (2014). Visum repertum – Georg Tallar és az 1753-as vámpírvadászat. In Klaniczay G. & Pócs É. (Eds.), *Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-kelet Európában – Vallástudományi tanulmányok Közép-Kelet-Európából* (pp.111–157). Balassi Kiadó.

Miskolczi A. (Ed.) (2016). Felvilágosodás és babonáság – Erdélyi néphiedelemgyűjtés 1789–90-ben. L'Harmattan Kiadó.

Morris, K. (2015). Testimony, and the Eighteenth-Century Vampire Debates. *Critical and Historical Studies on the Preternatural*, 4(2), 181–202. <https://www.jstor.org/stable/10.5325/preternature.4.2.0181> (2024.12.23.)

Murphy, M. (2016). The Black Vampire Critiques Human Nature. In Abby Good (Ed.), *The Open Anthology of Earlier American Literature: A PSU-Based Project*. <https://pressbooks.pub/openeal/chapter/the-black-vampire-critiques-human-nature/> (2024.12.23.)

Petersen, N. K. (2021). *Magia Posthuma: Karl Ferdinand von Schertz, Calmet and revenant beliefs. Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series IV: Philology and Cultural Studies*, különszám, 2021, 41–50. <https://doi.org/10.31926/but.pcs.2021.63.14.3.3> (2024.12.23.)

Pósán L. (2014). Irracionalizmus az ész századában: Vámpírhit a 18. századi Európában. https://szemle.unideb.hu/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/561_2014-12-20.PDF (2024.12.23.)

Raymond, J. & Moxham, N. (2016). News Networks in Early Modern Europe. In Raymond, J. & Moxham, N. (Eds.), *News Networks in Early Modern Europe* (pp. 1–16). Brill.

Róheim G. (1925). Magyar néphit és népszokások. Athenaeum.

Schobesberger, N. et al. (2016). European Postal Networks. In Raymond, J. & Moxham, N. (Eds.), *News Networks in Early Modern Europe* (pp. 19–63). Brill.

Tallar, G. (2021). Anatómiai-sebészeti láttelet, avagy alapos beszámoló az úgynevezett oláhországi, erdélyi és bánáti vérszopókról, vámpírokról vagy román nyelven moroiról (1756). In Magyar L. A. (Ed.). *A Vámpírokról (1755–1756)* (pp. 105–183) Balassi Kiadó.

Tóth G. P. (2020). Boszorkánypánik és babonatéboly. Balassi Kiadó.

Tóth G. P. (2009). Tárgyak, férgek, démonok – Társadalmi válságtünetek és demonológiai diagnózisok a kora újkori Magyarországon. *Korall*, 10(35), 5–42. https://epa.oszk.hu/00400/00414/00026/pdf/korall_35_005-042.pdf (2024.12.23.)

Van Swieten, G. (2021). A vámpírizmus (1755). In Magyar L. A. (Ed.), *A Vámpírokról (1755–1756)* (pp.67–104). Balassi Kiadó.

Vermeir, K. (2012). Vampires as Creatures of the Imagination. In Haskell, Y. (Ed.), *Diseases of the Imagination and Imaginary Disease in the Early Modern Period* (pp. 341–373). Brepols Publishers.

Verseghy F. (1794). A marsziliai ének. <https://vassjudit.hu/2024/04/03/verseghy-ferenc/> (2024.12.23.)

Voltaire: *Questions sur l'Encyclopédie (M – Z)*. 1768–1777. <https://artflsrv03.uchicago.edu/philologic4/toutvoltaire/navigate/941/1/100/> (2024.12.23.)

Wilson, K. M. (1985). The History of the Word "Vampire". *Journal of the History of Ideas*, 46(4), 577–583. <https://www.jstor.org/stable/2709546> (2024.12.23.)

Weszprémi I. (1962). Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Franklin Nyomda. https://real-eod.mtak.hu/3044/2/239_254_II_1.pdf (2024.12.23.)

Internetes források

Magyar életrajzi lexikon: Bodó Mátyás. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/bodo-matyas-74C70/> (2024.12.23.)

Magyar életrajzi lexikon: Rácz Sámuel. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/racz-samuel-77603/> (2024.12.23.)

Taxonomy Browser: Pteropus vampyrus.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/Taxonomy/Browser/wwwtax.cgi?id=132908>
(2024.12.23.)

Taxonomy Browser: *Vampyrum* *spectrum*.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/Taxonomy/Browser/wwwtax.cgi?mode=Info&id=148074>
(2024.12.23.)

Semmelweis Egyetem Baráti Köre, névlista: Rácz Sámuel.
<https://semmelweis.hu/baratikor/galeria/teljes-nevlista/racz-samuel/> (2024.12.23.)

Primer források (18–19. század)

Bél M. (1723). Hvngrariae antiqvae et novae prodromvs, cvm specimine, qvomodo in singvlis operis partibvs elaborandis, versari constitverit. Petri Conradi Monath.
<https://mek.oszk.hu/16100/16131/16131.pdf> (2024.12.23.)

Bodó M. (1751). Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa. Landerer.
https://books.google.hu/books?id=0Gs1AQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2024.12.23.)

Davanzati, G. (1774). Dissertazione sopra i Vampiri. Presso Filippo Raimondi.
<https://archive.org/details/dissertazionesop0000dava/page/n3/mode/2up> (2024.12.23.)

Horváth F. (1759). Historia vampirorum, qui in Silesia anno 1755 fuisse credebantur. Batthyány Gyűjtemény / Cat VIII. Politica / Tit. X. Politicae ordinationes, 281. doboz, 1-93., Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár és Levéltár, Esztergom

Ezúton is köszönöm szépen Szalai Katalin könyvtárigazgatónak, hogy engedélyezte, hogy a dokumentumot kézbe vegyem; valamint neki és a Főszékesegyházi Könyvtár és Levéltár munkatársainak a dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítséget.

Köleséri S. (1709). Pestis Daciae MDCCIX. Heltzdörffer. http://digital.bib-bvb.de/view/bvb_mets/viewer.0.6.5.jsp?folder_id=0&dvs=1721482220330~232&pid=7748583&locale=hu&usePid1=true&usePid2=true (2024.12.23.)

Linzbauer F. (1852). Codex sanitario-medicinalis Hungariae. Caesareo-Regiae Scentiarum Universitas.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_315/?pg=751&layout=s (2024.12.23.)

Ranfft, M. (1734). Tractat von dem Kauen und Schmatzen. Teubner.
<https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb11256394?page=,1> (2024.12.23.)

Rácz S. (1709). A' borbélyi tanításoknak második darabja a' törvényes orvosi tudományról, és az orvosi politziáról. Trattner.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_209/?pg=0&layout=s (2024.12.23.)

Tallar, G. (1784). Visum Repertorium.
https://books.google.hu/books?id=TOWGkaPsAEMC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (2024.12.23.)

Swieten, G. (1768). Vampyrismus.
https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ156768207

Weszprémi I. (1778). Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia. Trattner. <https://real-r.mtak.hu/952/> (2024.12.23.)

Folyóiratok (17–18. század)

Berlinische privilegirte Zeitung. Berlin, 1755.
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783112326602-002/html>
(2024.12.23.)

Commercium litterarium ad rei medicae et scientiae naturalis. Nürnberg, 1732.
https://books.google.hu/books?id=SA1AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2024.12.23.)

Hamburgische Correspondenz. <https://runeberg.org/nfcp/0135.html> (2024.12.23.)

Le Glaneur historique. Hága, 1732.
<https://books.google.fr/books?id=wcdiAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false> (2024.12.23.)

Magyar Hirmondó. Pozsony, 1780. https://real-j.mtak.hu/1019/1/Magyar_hirmondo_1780.pdf (2024.12.23.)

Mercure Galant. Párizs, 1693 - 1694. https://books.google.hu/books?id=HmRBAAAACAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (2024.12.23.)

Miscellanea physico-medico-mathematica. Erfurt, 1728. <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10054181?page=5> (2024.12.23.)

Sammlung von Natur- und Medicin- wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten. Lipse, 1726. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10499087?q=junius&page=248,249> (2024.12.23.)

Weinerisches Diarium. Bécs, 1725. <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=17250721&zoom=10> (2024.12.23.)